

The image shows the front cover of an antique book. The cover is bound in dark green leather, with the spine and corners visible. The main part of the cover is decorated with marbled paper featuring a pattern of irregular, rounded shapes in shades of brown and tan, resembling stone or organic forms. The marbling is heavily worn, with significant areas of the paper missing, especially in the center, revealing a lighter, yellowish-tan underlayer. The spine is bound in the same dark green leather and is decorated with four horizontal gold lines. The title and page number are printed in gold on the spine.

Politikai
röpiratok.

88.

88
685

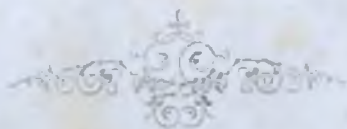
SZÉDELGÉS

A

SZABADELVÜSÉGBEN

1872.

6

(Burián Zedvántól.)

PEST, 1872.

NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS” IRODALMI S KÖNYVNYOMDAI
INTÉZETBEN.

A boríték belső s hátsó oldalai szives figyelembe ajánltatnak.

BUZAROVITS GUSZTÁV
KÖNYVKERESKEDESE

Kath. írók, tudósok, társulatok és intézetek, ugyszintén a főt. egyházmegyei hivatalok figyelmesekké tétetnek, hogy Pesten, ezen jelszavak alatt „Csak jót és szépet!” és „In Cruce Salus!” harmadfél év óta „Hunyadi Mátyás” című irodalmi és könyvnyomdai kath. intézet áll fenn, mely jelszavaihoz szigoruan ragaszkodva, csak tiszta irányu irodalmi, közhasznu és tudományos termékek kiadása- és terjesztésével foglalkozik. Az intézet eddigi számos kiadványai, lapjai s tudományos és szépirodalmi termékei világosan bizonyítják, hogy a legujabb igényeknek megfelelő felszereltségénél fogva, nem csak solid és tiszta, hanem elegans és diszes kiadásokat is képes eszközölni. Az intézet a kezdet nehézségei dacára más fővárosi nyomdákkal egyenlő, sok esetben jutányosb árákon vállalkozik.

A nevezett „Hunyadi Mátyás” című kath. intézet tehát, hivatkozva az annyira szükséges kath. szolidaritásra, **a kath. írók-, tudósok-, társulatok- és intézeteknek, valamint a főt. egyházmegyei hivataloknak ügyrokonni bizalommal és tiszteletteljesen ismételve szives figyelmökbe ajánlja magát.**

(Az intézet helyisége és igazgatósága Pesten, Zöldfautca 39. sz.)

SZÉDELGÉS

A

SZABADELVŰSÉGBEN.

1872.

(Búrján Tszvántól.)

PEST, 1872.

NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS” IRODALMI S KÖNYVNYOMDAI INTÉZETBEN.

61670 00575 118

EX LIBRIS

DE BALLAGI GÉZA.

„Delicta majorum et propria, non immeritus lues — donec templa refeceris!“

[Faint handwritten signature]

NY 10012

Ki írja?

Ki írja! Ez mellékes dolog, — mi iratik, — csak ez a kérdés.

Igaz nagyban és rendszerint, de néha még is érdekes előre megismerkedni, ha nem is személyével, de viszonyaival annak, a ki a közönség elé mer lépni, kivált oly kérdésben, mely felett a mai intelligentiának szóvivő és vakon viszhangozó nagy része magával már tisztában látszik lenni.

Fentebbi idézésünk gyaníttatja, hogy a röpirat, korunk bölcseinek eszejárását, és nyíltan vagy titokban elfogadott tanait nem mindenben követheti — s hogy kényes tárgya — persze csak egy oldalról már annyira illusztráltatott, miszerint e felett minden ellenvélemény már előre is ásitozásra ingerel s arra, ki ezzel fellépni mer, a korlátoltság s obscurantismus gyanuját hártja; tiz esetben tehát kilenczszer olvasatlanul mellőztetik; midőn tehát e sorok írója magát, némileg bemutatja, csak is az a célja, hogy az olvasó curiositása ingereltessék s az, e röpirat türelmes átolvasására, s a benne kifejtett igénytelen nézetek megfontolására reá szedettessék.

Valamely állítás absolut, igaz vagy hamis volta soha sem függ ugyan az állító személyiségétől, de, hogy valamely állítás megfontoltatik — vagy csak meghalgattatik-e? vagy azokra, kik a komoly megfontolást nem szokták, gyakorol e némi hatást? ez már igen gyakran csak attól függ: vajjon bir e az állító némi tekintettel? — mit ugyan e sorok írója, maga részére legkevésbé sem vesz igénybe, — vajjon továbbá az, érdekelve van e a kérdésben? — nem e Cicero ő pro domo sua? — vajjon lehet e neki általában némi belátást tulajdonítani, a fennforgó kérdésben? — de

sőt néha épen az állító obscurus volta ingerel a vélemény meghallgatására, mert hisz ex professo bölcseket naponként hallunk; — halljuk egy kissé a kisdedeket, ha csak változatosság kedvéért is.

E sorok írója tehát ügyvéd, — igenis ügyvéd — azoknak egyike, kik a szabadságot, a szabad mozgást s kivált a szállás-szabadságot szeretik, a privilegiumokat utálják s rendszerint a szabadelvűség előrehaladás és civilizatio harczosát és zászlóvivői közt találtnak. — Ő maga is szabadelvű. — Igen is szabadelvű mindenben, a hol a szabadelvűség nem monopolizáltatik s hol a szabadelvűség eszköz és nem czél gyanánt tekintetik, — hol az, alacsony érdekek palástjául nem használtatik s hol az emberiség végcéljait s azon erkölcsöket, melyek absolut érdekekkel birnak, meg nem támadja, meg nem rontja, vagy legalább az ütött sebeket ön-maga biztosan gyógyítani képes.

Nem fiatal ő már, igen sokat dolgozott s hivatásánál fogva is igen sokat gondolkodott, mint ügyvédnek s a megyei hatóság régi tagjának bő alkalma volt az embereket minden osztályaikban kiismerni s a közügyekben is részt venni.

Nem is aggastyán még, hogy reá lehessen fogni, mintha csak ezért is „laudator temporis acti“ volna; nem is annyira és mindenben kívánczik vissza az unalmas harminczas évek korába, szereti az anyagi előrehaladást is, szereti a jó utakat, szeret 24 óra alatt harmadik országban teremni, nagyon szereti a polgári szabadságot, a képviseleti rendszert, — csak azt nem szereti, ha e mellet a kisebbség uralkodik a majoritás felett; — szereti nagyon azt is, hogy mindenkiből válhassék minden, — csak azt nem szereti, ha valaki csakis egalitas szempontjából tolatik oly helyre, hol megállni nem képes, hol csak is ronthat s hová nem is kívánczik.

Szeret még mindenfélét, mi ma van és néhány évtized előtt nem volt; — hogy mit nem szeret, az majd alább elvállik!

Nem aristokrata, mit megjegyztetni kérek — mert ma az ugy nevezett clerikalisok, ultramontánok, nép elbutítók és

aristokraták a publicum előtt egy kalap alatt állnak s úgy tüntetnek fel, mint a kik egymás érdekében szövetségben állnának, de sőt még az internátionálistákkal is kaczerkódnának!

De pap sem vagyok, mit szinte megjegyztetni kérek — mert ha pap volnék, azt lehetne felhozni, ellenem, hogy elfogult vagyok, vagy ex officio beszélek. Igaz becsülöm a papot, mert tudom, hogy vallás, pap nélkül nem lehet, vallás nélkül pedig a társadalom alig hépzeltető, de különben a papsággal semmi összeköttetésben sem állok s őszinte megvallom, hogy sok papnál magam is sok kívánni valót látok, — ha bár többnyire más irányban, mint azt a mai népboldogítók reformálni ohajtják.

Fontos továbbá, hogy kegyerem javát elköltvén s vitorlám a parthoz közeledvén, senkitől semmit sem várok és magam részére semmit sem kívánok, — még csak hirnevet sem, és jutalmat épen nem — s hozzá tehetem, hogy bölcseink gonyától sem félek, mert meggyőződéseim: hogy még is igazam van s hogy épen azok, kik vélem tartnak, jobb uton járnak a saeculum bölcseinél.

Végre katolikus vagyok. Igen katolikus még pedig azon ó katolikusok egyike — kik mindig azt hitték, hogy az egyház csalhatatlan, hogy az egyház annak fejétől az ultra montes lakó pápától elválaszthatatlan, hogy tehát a mit az egyház és ennek feje, vallás és erkölcs dolgában igaznak tanít, az csakugyan igaz, — habár előbb még nem is lett volna kihirdetve.

De ne botránkozzék meg a nyájas olvasó. Igaz, hogy mostani világban — a lélekismeret szabadságának korában, csaknem hallatlan merészség, egy embertől ki a mivelttség némi fokára igényt tart, ily vallomás, s az koránt sem ajánlja az író, hogy meghalgattassék — de nem szándékom térítő szónoklatot írni — s ha röpiratom a katholicismusra is vonatkozik az itt közvetlenül csak átalgában a vallásosság érdekében történik, ha bár nem tagadható, hogy ezzel kíváncsi a katholicismusnak is használhatni reményelek annyival is inkább, mivel a katholicismust a legpositivabb vallásnak

ismerem, s így mindazon indokok, melyek a vallásosság érdekében felhozhatók, a katholicismusra kiválólag alkalmazhatók.

Bocsánat, hogy — mit sohasem szeretek, mind eddig saját magammal foglalkoztam — czéлом ebben fentebb kifejtett — s eléretik az által, ha röpiratom végig olvastatik.

A pillanatnyi élvezet istened
S tévesztve léted czéljait, hasztalan
Izzadsz, s örökségedről egy rossz
Rézdarabért komolyan lemondasz!
— De tisztán látni nem enged az
Átkos kevélység. Élni te most akarsz,
Csak most a kéjnek s élvezetnek
Lélekölő dühe megvakított.
Ez a te bünöd!

Mi baj

Sok a baj, vagyis inkább nagy a baj. — Rothad vái ami, nem csak Dániában, de egész Európában, — sőt azon túl is!

Tekintsünk csak egy kissé magunk körül. Mit látunk naponként? mely az irány, melyet időnk szelleme követ s hová vezet ez bennünket? Jól érezzük-e már magunkat, vagy van-e ez uton kilátásunk arra, hogy az emberiség sorsa anyagilag és erkölcsileg javittassék?

A városokat terjedni látjuk — s melleleg mondván, már a legutóbbi népszámlálás alkalmával feltűnt előttem, hogy a városok és a nagy községek, a kisebb helységek rovasására s korántsem a nép, szaporodás arányában terjedtek akkor, midőn e kiválólag földmivelő országban a vidéken a munkás kezek hiányát tapasztaljuk, holott gazdaszatunk, ha nagyobb intensivitással üzetnék, még sokkal nagyobb népességet igényelne a vidéken, miből kitetszik, hogy a nép összpontosítása a városok felé nem természetes — tehát nem egészséges állapot.

Tehát látjuk a városokat terjedni — látunk ezekben sürgést forgást, egyeseknek rögtöni roppant gazdagodását

— nyereszkesedési társulatoknak mértéken tuli szaporodását — valóságos vagy színleges alakulását, a hiszékeny s könnyen gazdagodni kívánó tömegnek kizsebelését.

„A szédelgés virágkorában élünk“ — ezt olvasom egy tekintélyes politikai lapban — mint halljuk, ez idő szerint — 32 ujonan alapítani szándékolt pénzintézet alabszabályai vannak a ministeriumhoz felterjesztve. Szóval a szabad lopás most nagyban üzetik! Hozzá lehet tenni, hogy a szédelgés általános — s korántsem csak a pénzintézetek körül virágzik.

Látunk igen sok munkát és munkást, kiknek legnagyobb része gyorsaságban és erőmegfeszítésben gépekkel vetekedik — egészségének és életének szembetűnő megrontásával — de látunk igen sok polgárt is, ki munka nélkül erőnek erejével rögtön és nagyban meggazdagodni akar, mi természetesen csak is más szegényebbek és ügyetlenebbek rovására és megrontásával történhetik — látjuk azoknak szerencsését — s ez esetben az írásbani „tékozló“ szerepének majmolását, de látjuk ezen szerencsések végbukását is és ezzel azon tetteit és utait, melyeket a kétségbeesés részökre kijelölt, — hogy az élettől, vagy legalább körüktől menekülhessenek.

Bizonyos szép — vagy a becsület modern fogalmától elválaszthatlan bünöket, ha nem is erény — de legalább oly cselekvények gyanánt látunk divatban, melyeken a művelt ember ma már sehol és sohasem botránkozhatik meg — s melyek csak a tizparancsolat ötödik és hatodik pontjában tiltatnak meg, — melyeket azonban többé sem a törvény, sem a közvélemény nem sujthat, vagy legalább csak egyoldalulag ostoroz, melyek nem csak a gyakorlatban, de sőt a nép mivelésére szánt regényekben is aként tüntetnek fel, mint a melyeknek világszerte elfogadott jogosultsága már magában értetik s melyek mellett csak az a bünös, ki magát rászedetni engedi.

De különben is a bün körüli fogalmaink már annyira zavarosak, miszerint sok esetben a hiba komolyan a bün magasabb fokozata gyanánt tekintetik. Ki ne ismerné azon annyiszor idézett elmés francia mondatot: „C' 'est plus qu' un

délit — c'est une faute;“ s a ki ezt kitalálta, az, a maga szempontjából épen nem mond valami paradoxont — mert vedd el a bűnnek erkölcsi vallási jelentőségét s tökéletesen helyessé válik azon nézet, miszerint a hiba mely mindig vagy legalább majd mindig megboszulja magát, következeiseiben csakugyan rettenetesebb valami mint a bűn, mely a mivel t emberre még csak a nevénel és szokásainknál fogva gyakorol hatást, mely azonban ez életen tul szinte ki nem hat, itt e földi paradicsomban pedig csak is az ostobát és ügyetlent sujtja! — elrettentő például azon millióknak, kiket ez idő szerinti szellemi korlátoltságuk tekintetéből a bűn igazi jelentősége felett felvilágosítani még nem tanácsos!

A szinpadon, — melyről mondják, hogy a tiszta nyelv, jó izlés és erkölcs iskolája, — melynek mulatva tanítani, és példákban mutatni kellene, mikép jutalmaztatik előbb utóbb a tiszta erkölcs, s bűnhődik a gonosz, — s melynek még a jó tragoediákkal is a szenvedélyek sajnálatos hiúságát és azt kellene kimutatni, miszerint e földön a végszámlát és kiegyenlítést elérni nem lehet; ezen szinpadokon tehát látunk félig meztelen alakokat, papi carrikaturákat, frivol és trivialis éleceket, — ha még pirulni tudnánk, szégyenítő jelene teket, és taglejtéseket, — s e tekintetben a közönség izlése már annyira megromlott, miszerint erkölcsileg s irodalmilag korekt szinművek ez idő szerint csak ásitózást idéznek elő — de csak is elvétve, — s hova tovább ritkábban, — nem a közönség s még kevésbé a szinpad érdekében, mert ez utobbi sajtáságos feladatának teljesítésében már meg nem állhatna, — hanem csakis a neveért: hogy tudniilik a valódi elassicitás iránt még némi fogékonysággal bírunk.

Annyi bizonyos, hogy a mostani szinpad a féktelen laza életre, könnyelműségre — a szemérem és vallásosság kiirtására és a józan észnek sophismák általi megzavarására vezet és ingerel, ezeket erkölcsileg megront s a miveltség és valódi jó izlés terjesztésére vonatkozó rendeltetésének legkevesbé sem felel meg.

A mai szép literatura nem egyéb, szép bűnök hal mazánál s fiatal fogékony kedélyekbeni beoltásánál — elte

kintve a mai lapok hihetetlen özönétől, melyeknek tizenkilencz huszadrésze nyiltan, vagy fátyolozva egyenesen a materialismust hirdeti. Ezen tünemény egyébiránt megérdemli rendkívüli fontosságánál fogva, hogy vele külön szakaszban foglalkozzunk.

Látunk továbbá „Haladási köröket“, népies felolvasásokat, melyek in fine fináli nagy részben szinte csak arra tanítják a népet: hogy dolgozzék és élvezzen. Nem „ora et labora“ hanem labora et vixeris! Élvezzen annyit a mennyit lehet, mert itt van az ő világa! Ha az a kis madár oly vigan dalol három négy éven át — ha még az az egy napos légy is oly serényen röpköd a Tisza tükre felett, — legkevésbé sem törődven vele, hogy estve már annak árjaiban temette-tik — miért ne élveznéd te ember, azon 30—40 évet, melyet a természet neked szánt, annyira a mennyire csak lehet! Harmincz év! Hisz ez neked egész örökkévalóság, mert valamint nem emlékszel arról, mi történt veled születésed előtt az évek milliárdjai folytán, holott te mindig lényeges része voltál azon mindenségnek, mely maga magának istene, ugy eltűnted után is ismét ezen mindenségbe olvadsz s ismét soha és semmit sem fogsz tudni a felől, — hogy változol át fűvé, gazzá, marhává sat. — elégedjél meg azzal, hogy te magad is alkatrésze voltál és leszel ezen istenségnek; — mert arról legalább biztos lehetsz, hogy ha vége öntudatos létednek, bajod többé semmi tekintetben nem lehet! Élvezz tehát a mennyit élvezhetsz — ne törödjél semmivel és senkivel, csak önmagaddal. Gyermekeidet, vagy a kiket különben megszerettél — ezeket természetesen kimélni fogod, végre is önmagadért, mert ha ezeknek áldozatot hozasz — ebben neked is örömed telik; — a mi a többit illeti igaz, hogy bizonyos törvények és magasztos eszmék nélkül — mint például a hazaszeretet, a kölcsönös jogok respectálása sat. az emberi társadalom fenn nem állhat, de hisz szerencsédre a korlátolt nép mindig többségben volt és többségben marad, — ezek és ezek által a hatalmasak majd fenntartják a rendet és megakadályoztatják, hogy egymást fel ne emészszük — aztán hiszen a jó nevelés, mely neked képmutatólag jutott — az ildom s a becsületesség pro publico elfogadott sza-

bályai különben is megóvnak majd a tulzástól; — teged azonban, ki a felvilágosultak közé tartozol, semmi sem köt, a te eljárásodban egyedül saját javad szolgáljon zsinormértékül; de mi is korlátozhatna téged, ha vigyázassz magadra? Hiszen e földöntuli élet csak mese, — itt pedig csak a hiba keverhet bajokba. „Szemesnek áll a világ, vaknak az alamizsna.“ Ez a világ úgy sem sok, használják az okosak, — csak okos légy tehát, — s ha az egészség is szolgál, akkor nem éltél hiába, akkor elérted azt, mit a mindenségnek egy-egy feltünező öntudatos atomja a természet örök törvényei szerint elérhet.

Látjuk, hogy semmi tulzás sincs soraimban. Egyszerűek ezek — de a modern philosophia szabályait, vagy legalább vég consequentiáit hiven tükrözik, mert nem akarom, hogy mondassék: miszerint sociális állapotainkat túl fekete színben festem. Csak egy kis jó akarat, — természetes ész és elfogulatlanság kell hozzá, hogy belássuk, miszerint rossz uton vagyunk!

Ha valamely papnak — kinek hivatása a népet, létének valódi céljára figyelmeztetni, — eszébe jutna talán „missio“ utján — Jónás proféta példájára felkiáltani „Térj meg oh nép, mert Ninive elsüllyed! Hová törsz ó nép, honnan a szenvedély, melyel a tiszta erkölcs — és kalauzod, az ősrégi vallás kötelékeit szaggatni indulsz és így tiporni mindent a mi üdvre vezetne. És dőlsz a lejtőn! Ime alattad az örvény, a melyben még unokáid is fetrengni fognak, mert a bünből bün terem és hetedizre terjed az átok!

Ha ezen pap azt kiáltja, hogy az ész élted homályos pályáján csak úgy világít, mint egy silány mécs éjjel a tengeren, — hogy az anyag a rothadásnak magvát magában hordja, hogy sem magát, sem az észet nem teremthet: hogy te igen is érzed a mindenségen kívül álló Istent és szived ösztönileg törekszik a végtelenség urához! hinned kell, hogy létezik ezen ur. Ha nem hiszed, annak oka vagy kevélységedben rejlik, mely a főbünök elseje; vagy gyávaságodban, melynel fogva bizonyos kedvencz bűneidről megválni nem akarsz. De érzed, hogy téged, ki öntudattal s a végtelenség

után kiirthatlan vággyal birsz, — itt semmi ki nem elégit, hogy itt az osztó igazságot nem leled, érzed, hogy más élet az, mely után szived vágyodik s mely mindent ki fog egyenliteni; — érzed, hogy semmi arányban nem áll szel lemed, eszed s vágyaid nagyságához azon néhány év, melyeket itt átélvezhetsz, vagy is inkább átnyomorogatsz — és, hogy még is ezen néhány év nagyobb tényező az évek miliárdjaiban — mint ezen miliárdok az örökkévalóságban!

Ha ezen pap azt kiáltja, hogy vallás nélkül a társadalom fenn nem állhat, — hogy az emberi vélemény, mely mint a viasz át meg át alakítható — nem vallás, — hogy azonban szerencsénkre a vallás tekintetében biztos alapon állunk: hogy Kristus feltámadt, mert ezt számtalan tanu határozottan állítja, — oly tanuk, kik őt látták, vele társalogtak, — egytől egyig minden kifogáson kívül álló oly személyek voltak, kik azért, mivel ezt állították, sem hírnevet sem gazdagságot, sem hatalmat, sem hivatalt nem kerestek, nem nyertek, és csak is azért, mert önzéstelen hirdetésükhöz ragaszkodtak, a halállal is bátran szembe szálltak; — kiknél tehát hitelesebb tanukat képzelni sem lehet, — mert egyes ember és a sokaság fanatisálható ugyan, de 30—40 vagy több férfiú szétszórva a világban, s minden anyayi érdek és szellemi előítéletek nélkül, ugyan azt fanatismusból saját vesztére soha sem hirdette, s hirdetni nem fogja; hogy tehát, ha Krisztus feltámadt, akkor ő valóságos Isten volt, s így vallása is isteni eredetű; mi egyébiránt onnan is kitetszik, mert alapelveit az egész mivelt világ acceptálta, azokat az emberiség legnagyobb kincsének tartja — holott ezeket nem tanult bölcsek, — hanem szegény ács nejének fia, alapította, — s szinte oly készületlen halászok, vámosok s más igénytelen egyének terjesztették.

És ha még azt merné mondani a piaczon ezen pap, hogy ezen vallás épen mert isteni eredetű; a mi bölcs belátásunk szerint nem módosítható s a mi eszünk és állítólagos tudományunk rájárára nem vonható, — s hogy ha az alapítónak érdekében állott ezen vallást az emberiség elé szabni — érdekében állott akkor az is, hogy az, a „quot

capita tot sensus“ szerint meg ne hamisíttassék, hogy tehát kell bizonyos auctoritásnak létezni, — a mint hogy ez a „Petrában fel is állított, — mely ezen tan tisztaságának megőrzésére hivatva van! No akkor már épen kész lenne a botrány! — és te műveltebb része a népnek rögtön azt hirdetnéd lapjaidban: Lássátok a reactió, a nép-butítás, az obscurantismus papját, — ki az észnek, a tudományos ciziteriumnak 'gátokat mer szabni! Látjátok miként ő, saját fekete társainak — a feudálisoknak, az aristokratáknak érdekében ismét csak a tulvilággal akar benneteket kielégíteni s megakadályozni, hogy mint mi, a tudás fájának gyümölcsseibe, az ő előjogaikban, javaikban — s a mit tudom én mijökben részesülhessetek. Ne higyjetek a papnak — óvakodjatok a fekete seregtől, mert ez csak a setétséget terjeszti, a ti rovástokra, és saját czimborái — a feudálisok érdekében!

Hátha még egy Jesuita merne így fellépni, már ez valódi kravallt idézne elő. Jesuita — brrr! — ennek csak nevére is bőre borsószik minden becsületes embernek, és jó hazafinak, ki a polgári szabadságot csak távolról is megizelte!

Szerencsétlen teremtmény vagy te Jesuita, — vagy is inkább szerencsétlen volnál, ha a világ véleményét annyira szivedre vennéd, mint azt okvetlenül venned kellene, ha valóban oly fekete volnál, mint a hogy festenek.

A közönség nagy része irtózik tehát tőle — az pedig ki benne buzgó papnál egyebet nem lát, kerüli mert magát gúnytárgyává tenni nem akarja. Kinek családja vagy épen leánya van, no az már végképen kerüli — mert oly házból, hova Jesuita belép, a leánynak csak is klastromba lehet kilátása, — ritka azon bátor férfiú, ki belátván, hogy a Jesuita nem mar, — hogy azzal okosan lehet szólni, sőt még jovialis ember is találkozik köztük — egyiket vagy másikat körébe fogadja.

Ha az utcán felemelt fővel jár — azt mondják, hogy szentelen, — ha szeméit lesüti — azt mondják, hogy álszentekedő, — ha jól néz ki, azt mondják, hogy falai közt evésben és ivásban tölti idejét, — ha pedig mint rendesen,

sápadt, mit mindenfélét tud a világ ennek okául felhozni! Egy művelt asszonyosság például komolyan azt állította, hogy ezen hamis emberek sárga-répa levében mosdanak, hogy arczuknak jó sanyaru szint kölcsönözzenek!

És valjon honnan van azon gyűlölet, mely ezen rend ellen oly annyira elterjedt.

Megvagyok győződve, hogy 99 század-része, azoknak, kik reájok kigyót békát kiáltanak — egyebet sem tudának ellenök felhozni — mint a mit francia regényekben olvastak. Igaz, hogy hivatásuknál fogva ők voltak a reformatiónak leghatalmasabb ellenségei s innen magyarázható az ellen-szenvnek legalább kezdete, de a reformatio már tény, s az igazi protestans most már a Jesuitával legkevésbé sem törődik. Meglehet, hogy hajdan kiterjedt birtokaik által válhattak volna veszélyesekké legalább bizonyos irányban, s bizonyos érdekek ellenében; de hisz most szegények és tény, hogy anyagi szűkséggel küzdenek. Igaz, hogy sok mindenféle iratott és a koholtatott ellenük — épen azért, mert miveltségük és katholicismus körüli buzgóságuk által magokat kitüntetik, de hisz mi mindenféle iratott például Luther ellen, utaljak-e azon könyvekre, melyek telvék a reformatio alapítóira szórt anekdotákkal? — de ki hederit most erre!

Én szinte sokat olvastam — már csak kíváncsiságból is a Jesuitákról, igaz, hogy — szerencsémre, sokat is felejték s az is igaz, hogy mint ügyvéd, megszoktam a mende-mondát, a kronikákat a „Calumniare audacter“ féle rágalmakat, valóban bebizonyult tényektől megkülönböztetni, de róluk csak annyit tudok bizonyosan, hogy aránylag több tudós és művelt ember van köztük, mint sok más szerzetben, — hogy ők a dogmák ellenében az ész, és ugynevezett tudomány criterumát meg nem engedik — a mint, hogy katolikus létükre meg sem engedhetik; mert hinniök kell, hogy igazi tudomány és igazán józan ész a dogmával ellenkezésbe nem jöhet — de más részt épen Jesuitáktól hallottam — pedig a szószékről, mind politikai mind dogmatikai tekintetben oly nyilatkozatokat, melyek minden valódi szabadelvű embert kielégíthetnek. Tapasztaltam például, hogy

hazánknak kivivott önállóságát, a százados nyűg s idegen uralom lerázását, rokonszenvvvel kísérték, s épen Jesuitát hallottam például a katolikus vallás egyedül üdvözítő jellegére vonatkozólag aként nyilatkozni, miszerint az egyház minden embert, ki önhibáján kívül azon jó hiszemben, hogy az ő vallása legjobb — ennek törvényeit teljesíti, saját tagja gyanánt tekinti.

Azt is tudom, hogy mindezen gyűlölet mellet tanodáik, például a kalocsai gymnasiumuk telvék tanulókkal s ott még valódi „tigrisek“ gyermekeivel is találkozunk! Hol van ebben a következetesség:

Egyébiránt sem hivatásom, sem képességem, sem szándékom ezen rend védelmére lépni, — de egyet, mi engem gondolkozásra birt, el nem halgathatok.

Ha annak, mit a Jesuiták felől hallunk és olvasunk, csak fele is igaz, akkor ezen rend nem csak hasztalan, sőt veszélyes is; hanem akkor annak minden egyes tagja okvetlenül rossz ember — mert mindegyik tagjának kell ismerni a kárhozatos irányzatot, mely ezen rendnek tulajdonittatik — mindegyik segédkezet nyujt a miveltség és józan politikai szabadság elnyomásában — és a setétség és népcsalás terjesztésében — és pedig szabályszerűleg — a rendnek sajátságos szerkezete és szabályai folytán. Ha ez így áll, meg nem foghatom miként lehetséges, hogy annyi száz ember között, kiknek legnagyobb részét legalább is okosaknak és józan ésszel bírónak kell tartanunk, egyetlen egy sem találkoznék, ki megutálván ezen veszedelmes és kárhozatos törekvést, társait ott hagyná, de sőt mint gonosztevőket, denuntiálná, — az előrehaladás, miveltség, szóval az emberiség érdekében!

Mi akadályozná őt ebben?

Mostani világban ily refractariust még csak zár alá venni sem lehet, — anyagi érdek és haszon bizony aligha tartóztathat valakit a zárdában, hol ma csak nélkülözést, nyomort, gunyt és megvetést arathat. Az ugy nevezett „esprit de corps“ szinte nem birhat ezen szerzetesekre oly hatással mint például a katonára, mert a katona tudja ezen „esprit“

hasznát — de a szeretesre nézve ennek legfeljebb és csak szellemi értéke lehet.

Kétségkívül van a Jesuiták között is sok felvilágosodott — mivel, tauult és becsületes ember — s ime egy sem lép ki közülök; hogy kárhozzatná társait, rendszerüket, s a világ kezére játszaná azon próbákat és adatokat, melyek alapján ezen szerzet annyira ohajtott eltörlése végre eszközöltethetnék.

S változtassuk most már a scenákat! Lépjük a számtalan demokrata „Forstchritts-verein“ s más hason-nevezetű körök vagy nyilvános felolvasásokra szánt termek egyikébe!

Itt már rendszerint nem papot találunk, — ha csak nem ó!! katolikust ki a legbámulatosabb logikával, következetlenség és elvtelenség vádját szórja azon fő-papok ellen, kik valamely thesis megvitatását — mielőtt ez még dogmául elfogadtatott volna, korszerűnek nem tartották: és később az egyház — az erre hivatott auctoritas saját nézeteikkel össze nem hangzó határozatainak mégis alá vetik magukat, — ki azt állítja, hogy ő valódi katolikus, hogy ő az egyháznak, a vallás és erkölcsök körüli csalatkozhatlanságában hisz, annak hiv tagja, sőt magát a pápát is Péter utódjaul az egyháznak elválaszthatatlan fejeül elismeri, — elismeri pásztora gyanánt, kinek természetszerű és dogmatikus hivatása a híveket a tévedésektől megőrizni — tehát már ezen állásánál fogva is előjárója; — s mégis azt, a mit az egyház, oekumenikus zsinat alakjában igaznak hirdet — mivel az ő eszejárásával össze nem fér, — nyiltan tagadja s az engedelmisséget nem csak ezen előjárójának, és pedig a vallás isteni alapítója által rendkívüli hatalommal felruházott előjárójának, de sőt magának a századok óta bevett rendszer utján nyilatkozott egyháznak is az engedelmisséget megtagadja, az egyházban külön egyházat szervez — mindig mint valódi katolikus!

Tehát nem papot, — hanem egy telivér és még sem valódi democratát látunk itt szónokolni, a ki, bár mi legyen beszédének themája, abban a clerikalisok, ultrámontánok, arisztokraták és feudalisok mindenesetre kikapják a magok

leczkáját, abban a társadalom bajai, mindig ezen reactionariusokra, minden haladás és míveltség elleneire vezettetnek vissza, beszédének veleje és végértelme mindig abban öszpontosul, hogy a nép anyagi haladását és jólétét kell előmozdítani, az eszközök kijelölésével azonban rendszerint adós marad, vagy azokat csak általánosságban vagy viszáson részletezi.

Igen, ő sürgeti a szellemi haladást is, de mely irányban és mely eszközökkel? Rendszerint oly népoktatás útján, mely a vallás-tanítástól egészen elkülönítendő, melyre a vallást tanító papság minden befolyásból eltávolítandó. Vallás! ez nem az állam ügye és érdeke, ez azoknak a dolga, kik abban még passiojukat lelik — annak fentartásáról, ha tetszik nekik, ezek gondoskodjanak, de még akkor is szemmel tartsa őket az intelligencia, mert ezen tanítói a vallásnak veszedelmes emberek!

Vagy a népies olvasmányok terjesztése az, mitől a nép szellemi haladását várják, azoktól, melyekkel a 2 krajczáros regény-írók a népies forintos napilapok szerkesztői a világot elárasztják.

Vagy egy világhírű természetbuvárt, geologust sat. látunk a szószéken, ki nevét egy vagy több pikáns értekezéssel a természettan körében örökítette.

Semmi sem könnyebb mint ily uton hirre jutni, csak félig meddig tegye valaki sajátjába a geologia theoriáját, — tanulja meg az erre vonatkozó technikus kifejezéseket, — szerezzen magának némi fogalmakat, a természettan és termérajzból — lépjen fel azután bátran a legbadarabb állításokkal, csak egyre figyeljen: hogy t. i. állításaiban okvetlen következtetni lehessen sőt kelljen; miszerint az anyag öröktől fogva létezett, tehát örökké tartania is kell, miszerint Mozes genesise a tudomány előtt oly absurdum mint $2 \times 2 = 5$ — hogy az ember lelke semmi egyéb, mint fokozata a barom — mit tudom én miféle szellemi tehetségeinek, hogy az ember nem egyéb, mint anyagilag és szellemileg kifejlett s tökéletesedett majom, hogy a nap melege és fénye 13 millió év mulva fog kifogyni, sat. sat. s bizo-

nyos lehet benne, hogy ily themák feletti felolvasásait mindig nagy és válogatott közönség kíséri.

Igaz, hogy ezen közönségnek egy része mosolyog ily badarságok felett, — igaz, hogy a tudomány coripheusai, mint például Humbold, a lelket, az Istént meg nem támadják sőt azt tapasztaljuk, hogy minél mélyebben behat valaki a természet titkaiba, minél inkább tágitja e tekintetben látkörét, annál nagyobb áhitattal borul le azon roppant lény előtt, ki mind ezen mindenséget előteremté — s azt fentartani s megmérhetlen összeségében igazgatni s a chaostól megóvni képes. Így Kopernikus, Newton s más tudósok az Isten létéről, a vallás szükségéről szinte bizonyoságot tesznek — sőt Voltair és Dantio is végre az Istenhez visszatértek. Azt is tapasztaljuk, hogy a legalaposabb tudósok a tudománynak és észnek axiomáit a vallás és írásnak azon tételeivel, melyek amazokkal ellentétben lenni látszanak, kiegyeztetni képesek, szerencséjére — nem a vallásnak, hanem a tudománynak, mert az ész és tudomány mindig csatlakozható s legbiztosabb tételeiben is, sohasem abszolút — hanem csak a mi érzékeinkhez, testi és szellemi alkotásunkhoz viszonylagos értékű. A zöld csakugyan zöld — a fa valóban fa, a mi szemünk előtt, a mi viszonyaink közt, s felfogásunkhoz képest; — de hogy mik legyenek ezek absolute, ki tudná azt megfejtteni! — s azért mondja az írás, hogy az emberek bölcsesége sokban csak badarság az Isten előtt!

Igaz, hogy a majomféle bámulatos theoriát, minden józan ész előtt csak azon egyetlen észrevétel is már halomra dönti: miszerint az ember és barom közt, — eltekintve a szólás tehetségétől — azon lényeges — és az előbbit, az utóbbinak minden fajától és fokozatától tökéletesen elválasztó különbség van, miszerint a barom, a mennyiben tökéletesíthető, mindig csak az ember által és ennek közbenjárásával fejlesztetik; holott az ember azon állapotából, melyben a majomhoz legközelebb állott, önmaga erejéből emelkedett azon polczra, melyen most már Istennek tekintti magát. Szóval a vadember önerejéből fejlődött,

sophusá, — a számár ellenben mindig csak úgy ordított mint ma, s a majom évezred előtt is csak úgy majmolt mint most, csak ugy szemesebb állat volt az mindig a ludnál vagy a tuskés-disznónál.

És ha Büchner urtól valaki azt kérdi, hogy miután a nap az ő saját theoriája szerint is fogy, — fogy pedig valóságos anyagban, fogy oly irtozatos mértékben a meleg és világosságnak folytonos kiáramlása által — azon melegnek és világosságnak, melynek visszatérése igen nagy részben legalább alig képzelhető, — hogy lehet az tehát, miszerint ezen nap nem 13 millió évig — de csak 13 századig is még szolgálatát tegye!

Erre Büchner ur nagy könnyeden azt válaszolja, hogy a nap koronként asteroidokat, és a kométákat falja fel utjában, mint a csuka a kis halat, s hogy a centrál nap is pótolja némileg azt, mi tőle folytonosan kiömlik! No hát nem elegit ez ki téged ó intelligentia! — Nem fejté-e meg Büchner ur a nap létének s fogytának titkait, legalább is ugy, mint az irás, mely azt mondja: hogy a nap és hold az időben elhomályosodik — mint Krisztus, midőn azt mondja: Ég és föld elmulik, de az én szavaim elnem mulnak.

Hát még az a gyönyörű theria, mely szerint az organismus elemei a nagy anorganicus természetből erednek s minden erő csak az anyagnak s az anyag specificus combinatiójának lévén kifolyása, magának az embernek, az állatoknak s plántáknak fogamzása is csak a nagy világban bolygó ezen organismusi automoknak — mint a nemzés ideájával ellátott életcsiráknak bizonyos véletlen külső körülmények folytán élő testekké — sőt szellemi tehetségekké lett átalakulásából származik!!

Valóban kár volt ép ily világosan meg nem fejteni: hogy ha már az első gyermek a nemzés ideájával ellátott atomok véletlen találkozásából, oly finom szerkezetű szemekkel, oly czélszerű tagokkal — de még és tehetetlen állapotban jött létre, valjon miből állt ezen gyermek eledele, létének első szakában, midőn még mászni sem volt képes? — Ha még lányka volt volna — no akkor legalább azon hypo-

thesis képzelhető, hogy rózsaiilat volt legyen tápláléka — de különben ismét, csak az atomok véletlen találkozásából kellett a tejnek is — épen jókor — nem csak megteremni, de sőt egyenesen a szájába folyni; — vagy talán nem is gyermek, hanem kész férfi vagy nő vált az atomokból? s kettő is egyszerre? — vagy ismét néhány ezer évig kellett-e az elsőnek várakozni, míg ezen áldott atomokból a másik is össze kombináltatott ismét véletlenül — ugyan azon alakban?

De félre a tréfával. — Ha véletlenül most fejlődnék ki a természet atomaiból ily ember, kinek természetes esze a modern philosophiában még ki nem ficzamadott ez, az ily theoriak költőjét, szánalomból kétség kívül gyógyítás alá veendőnek itélné.

Persze még a mai utódok közt is sokan hitetlenül csóválják ezekre fejüket, sokan mint mondám, mosolyognak ily badarságok felett; lesznek azonban elegen, kik ha még nem is hiszszik teljesen, hogy majmok, de mégis azt lehetetlennek sem tartják, sőt végre megbarátkozván ez eszmével, azt gondolják: hogy ha ők barmok, hát miért ne élnének barmok módjára! — Bizonyos azonban, hogy ily tanok ma botrányt nem okoznak! — sőt azok a legnagyobb kíváncsisággal kísértetnek — még a komoly lapok által sem ostromoztatnak; legfeljebb is azzal apostropháltatnak, hogy trivialis volt az egész előadás — s csupa hypothesis-alapul. — De hisz ily üres beszéd nem is veszélyes, sem a társadalomra, sem egyesekre nézve! — csak szórakozni, mulatni akar rajta a közönség — mit tesz az: ha a nép, mely minél bizarabbat és csudálatosabbat mond valaki, annál több figyelemre méltatja, s melyet ezenkívül a mai nyilvános élet példái is az anyag imádására tanítanak, eddigi hitében, az erkölcs komoly voltában, az Isten — és a jobb jövő iránti bizalmában megingattatik! — részint valódi korlátoltságában, részint pedig itt-ott felszedett tudománya feletti felfuvalkodásában, mert irva van, hogy a „tudomány pöffeszt“.

És ezzel eszem ágába sem jön a tudomány ellen sikra

szállni. — Valamint minden jónak, ugy a tudománynak is meg vannak a maga veszélyei, s ha a tudomány puffaszt, — az embert felfuvalkodásra ingerli, innen korán sem következik, hogy kerüljük — hanem, hogy ha kisebb-nagyobb mértékben szert teszünk reá: vigyázzunk, nehogy vesz-tünkre váljék. —

És mit látunk még a városokban?

Látunk a templomokban hétköznapi egy-két öreg aszszonyt, ünnepeken — kivált dél tájban elegans hölgyeket a padokban, s ezek körül katona — és nem katona fiatal embereket láb hegyen — szépen csendesen, hogy botrányt ne okozzanak, egymás után fel s alá járni, s miután itt érdekes szemléjüket befejezték, kisebb-nagyobb megalégedéssel ismét kilépni, a templom ajtaja előtt szivarra gyujtani s türelmesen bevárni, míg a benn kiszemelt szépségeket újabb szemle alá vehetik.

Látunk vasárnaponkint nyílt boltokat, vasaló szabókat, gyaluló asztalosokat, izzadó vargákat és kőműveseket — és feltűnőleg épen a katolikusok közt. Zsidó polgártársaink, ünnepeiket lelkiismeretesen megtartják — valjon csakugyan mi katolikusok vittük volna legtöbbre a civilizatiót, s hogy van az, hogy mégis a mi iskoláink ellen van — és sok tekintetben méltán — legtöbb panasz és kifogás!

Ezt nem tudom, de annyit tudok, hogy a francia revolutio, mely az Istent trónjától megfosztotta, szükségesnek találta bizonyos ünnepeket megállapítani, mi pedig, kik a kereszténységgel még mindig kaczerkodunk, morgunk az időrabló ünnepek ellen; s észre sem vesszük, hogy azért kiki ünnepe csakhogy saját izlése szerint; vagy pedig akkor, midőn a munkát, már nem győzvén, szerszámát földhöz vágja s nem a templomba — hanem a korcsmába megy, buját felejtendő, reménytelen létét megátkozandó s a társadalom ellen fellázulandó.

Látunk május közepétől kezdve egész october végéig tartó majáleseket, melyeken, — nem, mint néhány tized előtt, a városok légkörét, zaját és gőzét megunt család apa a tavaszi illatos levegőt, s a berkek üdítő hűvösét élvezendő, nejét és

gyermekait jókor reggel a zöldbe ki viszi, utóbbiakat egy egész napon át kényük kedvük szerint futkosni, mezei virágokat szedni és henteregni is engedi, önmaga pedig a gyönyörűen rezgő légben spanyol várakat épít, s az édes far niente gyönyöreit élvezi; — hanem oly majáéseket, melyek hetenként 2-szer 3-szor estve kezdődnek, s reggel végződnek, melyekre a mama, leányait valamely, szabadban épült mulató kertbe viszi, ott egy nedves szobában egész éjen át tánczoltatja, — önmaga, mivel a tánczteremben helye nincs, és ott különben is ülve vagy állva a hőséget és teljesen romlott levegőt ki nem bírja, leányait valamely jól nevelt fiatal ember becsületére bizván, a szabadban unatkozik, mi közben leányai, mihelyt szerit tehetik lihegve a hőségtől — s fuladozva a benn kifejtett gőzöktől, ki-ki menekülnek a szabadra, tüdejük fenekéig beszivandók a friss éjjeli levegőt, s magokat, udvarlói kiséretében egy kis körsétával a legközelebbi bokrok közt, az éj további kedves fáradalmaira erősítendők s melyekről végre reggel felé, jó vagy rossz időben, esőben, sárban vagy a hajnal harmatában és csillagos, de borzogató árnyában vezeti őket haza, azon ígérettel, hogy a tavasz, nyár és ősz folyamán ez élvezetben még néhányszor részesítendí.

Ugye bár, szót sem érdemel az ugynevezett majáesekekeli hasonló visszaélés ?

Hát nevezek-e meg hölgyeket, kik az ily ártatlan multságoknak test- és lelkileg áldozatai lettek! — Minek, — tekints magad körül nyájas olvasó, s bizonyosan magad is felfedezed azokat.

A böjt elején — vagy a mi még ildomosabb, a nagy hét előtti szombaton látunk zajos házi táncz-multságokat, — estétől világos viradtig.

Alig ismerek nagyobb impertinentiát, az efféle passiónál; s vajjon mi bírja reá polgártársainkat, hogy a nép vallásos érzelmét hasonló arczulsapásokkal botránkoztassák, — mert tagadhatlan, hogy ez időszakban sokkal több zajos házimultság tartatik, mint — a farsangot kivéve — az év minden más szakában!

Talán közönyösségüket. vagy megvetésüket kívánják ez

által tanusítani a vallás szabályai és törvényei iránt? Istenem, hisz erre a mivelte világ irányában elég más alkalom is kínálkozik s azokat bizonyosan és épületesen fel is használják: oly alkalmak, melyek legalább az egyszerű népet nem zavarják meg fogalmaikban. Mi gyönyörük vagy céljuk lehet a botrány e nemében? Azt hiszed e te civilizált ember, hogy korlátoltabb polgártársad, ha példadon megzavartatik, majd hozzád hasonló ildomos atheistává vagy racionalistává válik? — Korán sem, vedd el hitét, vallását, és nem philosophussá, hanem communistává és petroleurré teszed őt, saját és a társadalom vesztére.

Vagy csak az előkelőség viszketege bánt? De nem veszed-e észre, hogy az előkelő emberek rendszerint jól nevelt emberek, s a miveltségnek első és főkelléke, — mondhatnám criteriuma abban áll: a mennyire lehet mindent kerülni, mi társaidnak kellemetlen, mi őket szokásaikban, érzületükben, vallásos meggyőződésükben sérti, mi őket hasztalan irigységre vagy keserőségre ingerelheti, pedig bár mit mondasz, a vallásos érzület a népben még ki nem halt, csak el van nyomatva és mosódva a társadalmi botrányok özöne által, s bizonyos lehetsz benne, hogy orgiáidat, morogva szemléli; vigyázz, hogy fel ne lázadjon ellenök.

És e tekintetben is főleg katolikus polgár társaink tüntetik ki magukat. — A zsidónak esze-ágába sem jutna sátoros ünnepeken, vagy a „hosszu napokon“ táncz-mulatságokat rendezni, s még a protestánsok, de általában minden más vallásbeliek is respectálják saját felekezetük szabályait és társaik közérzetét. Ebben is csak mi, kik katolikusoknak valljuk magunkat, értük el a civilizatio azon magasabb fokát, melyen nem csak minden vallásos előítéleten túl tehetjük magunkat, de sőt demonstrálunk azok ellen — el-lenségeinknek nem csekély kárörömére és mulatságára!

Aztán hát a civilizatio, az emberiség jóléte és tökélesbitése csakugyan megkívánja-e, hogy minden fék megszakittassék, hogy minden szeszélyeinket és szenvedélyeinket kielégítsük! s hogy erre még a népek millióit is példánkkal oktassuk?

Feltűnő, hogy a hajdani bölcsek, kik a bölcsesség kövét és kulcsát, még csak keresték, az emberi erő és boldogság legbiztosabb eszközét a szenvedélyek fékezésében, az önmegtágadásban s önkénytes nélkülözésekben helyezték és hirdették: hogy „quo quis sibi plura, negaverit, a diis plura fexet;“ — mi pedig, kik ezen kulcsot a kereszténységben már birjuk, a szabadsággal visszaélvén, azt hirdetjük, hogy minden fék megszakítandó, hogy csak akkor szabad igazán az ember, ha szenvedélyeinek és szeszélyeinek semmi útjában nem áll; pedig látjuk a szomorú eredményt: innen a sok fiatal aggastyán, innen a sok életunt ember. Nem is gyanítják mai bölcseink, mily élvezettől fosztják meg a népet mindenek felszabadtásával, nem gyanítják, mily elégedetten nézet az, a bőjt elébe a „tyukverő“ farsang fáraualmai után — s a husvétnek — az ájtatos csendben elmélkedésben és kedvelt nélkülözésben eltöltött bőjt után!

Látunk 17—18 éves jogászokat s egyéb akademikusokat, kiknek tanáraik volnának ugyan, de előljáróik már nincsenek, csak hogy alig lépnek az életbe, s ismét előljárók és szabályok alá jutnak, s melyeket azután elviselniök annál inkább esik nehezökre.

Nem szeretem a fejlődő fiatal embert. A gyermekben is jobb szeretem az eleveséget, — még a hevesebb természetet is, mint az aluszékonyt, bábszerű hajlékoudságot és minden akarat hiányát, mert az eleveség élet, s maga a szenvedély is — bizonyos korlátokig — erőre mutat, mely ronthat ugyan, ha a törvényszerűség medréből kiárad, de a jóban is nagyszerűt mivelhet, ha helyes irányban vezetetik. Csak vezetés, de szorgos vezetés — oly uton való vezetés kell annak, mely a szirteket egy felől, és sima lejtőket másfelől gondosan kikerüli — mindaddig, míg a fiatal ember, — az erény és törvény iránti tisztelet, s a kötelességérzet természetévé, szokásává válván, és ebben épen az önmegtágadás és fegyelem által megedződvn — bizton magára hagyathatik.

Most azonban ifjaink már teljeskoru független polgároknak tekintetnek, kiknek belátására bizni lehet, vajjon

hallgatják-e az előadásokat, vagy a kávéházakban, színházakban, táncztermekben, politikai klubokban töltik idejüket, ez az ő dolguk, legfeljebb szülőiké, kik őket távolról figyelemmel nem kísérhetik, kik tehát az évek eltölte után tapasztalják gyakran, hogy nevelésre szánt ezreik az ablakon kihányva lettek, s gyermekeik a jeunesse dorée köreiből, telve tapasztalással, — de miben! — és annál üresebb zsebbel, fővel, és kivált szívvel gyakran életuntan térnek szüleik szerényebb körébe.

Az anyakönyvekből kivihető, hogy azon gyermekek száma, kiknek csak anyjuk iratik be, évről évre emelkedik. Pedig hisz most már lassan-lassan mindazon akadályok elháríttatnak, melyek a házasságnak útjában álltak, mint például azon vérlázító kényszer! miszerint ez csak valamely pap előtt köttethetett, — de elháríttatnak ám azon erkölcsi akadályok is, és pedig gőzerővel, melyek eddig a szivtelen libertinage útjában álltak, és a női erény védelmére szolgáltak, s annál inkább növekszik modern civilizációnkkal, s ennek irányával a luxus, mi mellett ma-holnap házasság is csaknem elérhetlen luxuscikké válik.

Látunk strikeket, tömeges munka-beszüntetéseket, melyek egyelőre csak is a drágaságot növelik, mely nem fokozatosan — nem az általános kereset-módok arányában terjed, hanem az egyes munkás és iparos-osztályok Verdiktje alapján, végromlásával azon szánandó osztálynak, melynek jövedelmei állandók, a tisztviselőknek, kiket az állam, mely maga is általános szédelésben szenved, illő díjazás által az anyagi és erkölcsi süllyedéstől megóvni nem képes.

Találunk sok szép dolgot is a városokban. — Látjuk a tudományok terjedését — előhaladást a szépművészetben, nagyszerű műveket, különféle jótékony intézeteket, csak hogy ha e mellett szemlélem azon lázas ingerültséget, azon túlfeszített erőmegfeszítést, melylyel kiki csak is anyagi javulásra, minden ároni gyarapodásra törekszik, mindig eszembe jön Martha az ő gondjaival s anyagi fáradalmaiban, kinek Krisztus azt mondá, hogy Mária a jobbik részt választotta.

Hát a vidéken? — A vidéken látjuk tekintelyesebb birtokosainknak eladósodását, tönk्रे jutását. — Az idegen s főleg zsidó birtokosok feltűnő szaporodását.

Nem vagyok zsidó polgártársainknak ellensége, de hogy fajunknak különös érdekében állna, hogy hazánk földjének nagy része idegenek és zsidók kezére jusson, azt belátni képes nem vagyok; s különben is e pontnál, ha igaz az, hogy zsidópolgártársaink, az ő különös-szerű vallásos, társadalmi és nemzeti fogalmaik mellett is a hazának ép oly hű fiaivá válhatnának, mint bármely tősgyökeres magyar, — még is megfontolásra méltók azon okok, melyek az ő gyarapodásukat e téren keresztény magyar honfiaink rovására eredményezik.

Hiszen ha nem is Magyarországon, de a Lajthán túl legalább a túlliberalis sajtó leghatalmasabb része az ő kezükben van — a modern civilizatióknak, mindent nivellirozó szabadelvűségnek és mindennek, mi állítólag a közjólétet anyagilag előmozdítja, ők is tevékeny hirdetői, nem csak a katholicismust, de sőt, alapjaiban magát a kereszténységet is ők csaknem épen úgy ostromolják, gonyolják az ész tüzevel, minden salakjaitól tisztítani törekeshnek, mint katholicusaink önmagok; — övéké is tehát a dicsőség; ha tanaik jót eredményeznek — de részesülniök kellene a felelőségben és a károkban is, ha tanaik ilyeneket eredményeznek — s ime ők gyarapodnak nem csak anyagilag, hanem szellemileg is, midőn mi keresztények, s főleg mi katholicusok a modern polgárosodásnak sok keserű gyümölcseit élvezzük! S még is ezt könnyű magyarázni: ők tudják mit tesznek, mi a csalékony fénytől megvakítva, önmagunk duljuk fel fészkünköt! A zsidóság zöme csak mosolyog philosophiánk felett, ő maga ragaszkodik Jehovájához és ősi vallásához, azon néhány Spinoza, kik őszintén hirdetik a nationalismust, azon journalisták, kik maguk sem valódi zsidók, sem keresztények legkevésbé sem hatnak a zsidóság vallásos meggyőződésére, legfeljebb türetnak, azon meggyőződésben, hogy az általuk okozandó zavar e különösen szívós és okos fajnak csak is hasznára válhatik.

De nem szólok többet erről, nehogy izgatni látszas-

sam, holott ez koránsem szándékom, sőt ellenkezőleg kíván-
nám, hogy mi keresztények is zsidópolgártársaink példáján
okulván, megszűnnénk már valahára önmagunkat gu-
nyolni, önmagunkat — főleg erkölcsileg gyengíteni s ezzel
anyagilag jólétünket is veszélyeztetni.

A földmivelő nép már szinte civilizálódik, ha nem is
telkei, de legalább butorai bizonyosan szaporodtak. — Ő
már szellemileg is előrehalad, itt-ott már a lapokat is ol-
vassa, — talán a „Religiot“ talán a „Pesti naplót“, a
„Reformot“, a „Magyar Államot“? Koránsem, sokkal inkább
kezébe való — sokkal élvezetesebb lapokat olvas az: a
szélső halpárt olcsó élcz- s egyéb zuglapjait, melyekben a
nép véghetetlen variatiookban arra tanittatik, hogy csak is ő
a társadalom magva, ereje, hogy az uralkodó párt hazaáru-
lókából, jogfosztókból áll, hogy a kormány erőszakos eljárásával
minden intézkedést megakadályoz, mely az ő javukra, az ő elévül-
hetlen jogaiknak kivívására czéloztatik, hogy ebben az ural-
kodó-pártnak leghivebb és legtevékenyebb czimborái, a cle-
ricalisok, az ultramontánok és feudalisták. És csuda-e tehát,
ha a nép, volt földesurának tág erdeit és telkeit keserűséggel,
és irigy szemmel tekinti, pedig nem valami magasabb közgaz-
dászati szempontból, hanem csak is azért, mert azok után,
mit apostolaitól naponkint hall, lehetlen nem hinnie, hogy mind
ez csak bitorlás utján juthatott s maradt egyesek birtokában.

Hiszed-e ő nép-boldogító, hogy a vidéken ezrenként ta-
láltnak, kik tókéletesen meg vannak győz ődve, hogy volt
földesuruknak pusztái, s főleg erdei, melyekben ők is a
száraz galyakat szabadon használták, nem annak tulajdona,
hanem az ő sajátjuk s hogy adandó alkalommal azt leg-
jobb hiszemmel elfoglalni s felosztani készek, hogy innen
azon tömeges birtokháborítások, melyeknek megakadályozására
s megtorlására sem törvényeink, sem bíránk száma, kik
csak normális állapotokra számítvák, nem elégségesek. Pe-
dig ez szórólszóra igaz! — Igaz, hogy a nép nagy része a
fennálló rend, a törvény és igazság kiszolgáltatása iránti kellő
tisztelettel nem bír, hogy annak csak kénytelenségből veti
mágát alá akkor, ha másként, nem cselekedhetik.

Ugyan ezen nép, mint forrása a polgári rendnek és jogoknak, időszakonként, midőn tudniillik hivatva van itélni a felett: kire bizza a törvények alkotását s azoknak érvényesítését, pénzzel, hamis ígéretekkel és phrasisokkal capacitáltak, melyekből csak azt érti meg, hogy ő volna az ur, ha a feudalisták és az ultramontánok utjában nem állnának.

Látunk a vidéken ugynevezett községi iskolákat, melyekben a morál egy általános katechismus szerint tanítatják, melyekből a feszület lopva, vagy demonstrative eltávolítottatik. — Ezen vivmány egyébiránt szinte elég fontos arra, hogy külön czikkben illusztráltassék.

Tapasztalunk a városokban ugy, mint a vidéken, még sokfélélt, melyeknek leírása, de csak kijelölése is könyveket igényelne, holott én csak röpiratot szándékozom kibocsátani — sem időm sem kedvem nem lévén a modern társadalom minden kinövéseit ex asse bírálgatni.

De látunk sok szépet és jót is, és én koránsem kicsinylem az ész és modern civilisációnak nagyszerű vivmányait. — Csak az a kérdés: valjon valóban vivmány-e mindaz, mit a világ ilyennek tart s valjon az, mi valóban nagyszerű, szép és jó — nem tartathatik-e fenn a nélkül, hogy egyuttal ne kockáztatnók érdekeinket, — aláásnók a morált és ezzel magát a társadalom támaszát és talpkövét, is? Valjon e jó uton vagyunk-e? valjon előre haladuunk-e erkölcsileg is, elértük-e már a maradandó anyagi jólétnek és megelégedésnek bizonyos fokát? — Én azt hiszem, hogy nem, nem. — Én tisztán látom, hogy azon ut, melyen járunk, erkölcsünknek tökéletes megrontására, a társadalom veszélyeztetésére — a már elért anyagi vivmányok feldulására, s egyenesen a despotismus karjaiba vezet. — Miért? azért, mert létünk czéljául ez életet tűzzük ki, mert az Isten trónjára eszünket emeltük fel — minden valóságos érzületet gúnyjal és példáinkkal kiirtani törekszünk, minden positiv vallást megtámadunk — már pedig ez élet senkit ki nem elégít, a positiv vallás összetartó, megnyugtató erejét pótolni — és e nélkül a társadalmat s annak anyagi vivmányait megóvni s fentartani nem lehet.

Ha mindez igaz — pedig igaz, ismét az a kérdés merül fel: vajjon mi az, mi bennünket, ily veszélyes szirtetek közé vezetett?

A szabadelvűség hamis fogalma és kinövései.

A vallás — s annak szolgálai ellen naponkint szórt hamis gúnyos és rágalmazó phrasisok s a sajtó féktelensége.

Nézzünk ezeknek szemébe s lássuk, igaz-e, hogy ezek oly pusztító hatással bírnak!

— — Immár szentelentül a nyilt
Szinpadra vitted, tapsolod ápolod
A fajtalanságot, mely az ősz
Népeket és Szodomát letörlé.

— Bábeli tornyokat
Építsz magadnak, szellemed elfajult,
Földhöz tapadtál, mely fajodnak
Ős erejét lekötendi — s ime

Mint Róma hajdan, Caesarok ostorát
Még csokolandod, gözműveid között
Elfojt a barbárság, mely ismét
Századokig ura lesz a földnek!

Liberalismus.

Én liberalis vagyok — legalább annak tartom magamat, még Krisztus tana is liberalis! Mert minden embernek Isten előtti egyenlőségét hirdeti, sőt a szegényeket és a kisdedeket bizonyos tekintetben előtérbe helyezi — és több helyen magasztalja a szabadságot, melynek legnagyobb fokát az ember a szenvedélyek lebilincselése, s a büntöli menekülése által érheti el.

A valódi liberalismust és szabadságot annyira szeretem, hogy annak korlátait csak társaim szabadságában és jogaiban, a társadalom alapfeltételeiben, a lélek és bizonyos absolut igazságok igényeiben, s az emberiség végczéljának biztosításául fennálló bizonyos auctoritásokban ismerhetem el. A szabadság a mely nem ől, mint az emberiség megbecsülhetetlen kincse ezen korlátokig igen — de azokon túl

boszulatlanul már nem gyakorolható. — Ez volt mindig az én mértékem — látom, hogy tulszárnyaltattam, valamint sok más, nálam befolyasosabb s hatalmasabb ember — ki a szabadságért lelkesült.

És ez is szabadságunk leggyengébb oldala, legveszélyesebb szirtje: hogy valamint a hatalom mindig terjeszkedésre és tulsapongásra törekedik — és azért, ha a szabadság és rabszolgaság közötti folytonos fluctuatiót, a szabadság rombolásait kikerülni s az emberileg elérhető anyagi és szellemi vívmányokat fenntartani kívánjuk, okvetetlen szükséges, hogy tisztán felismerjük azon határokat, melyekig a valódi szabadelvűség terjedhet s melyen túl ez, már az emberiség legveszélyesebb ellenségévé — féltelenséggé válik.

A természet és törvény korlátain túl terjesztett szabadság egy ideig anyagi előnyt nyújt ugyan a ravaszoknak — és azoknak, kiknek a hazard-játékban nincs mit veszteniök és azért látjuk a radikálisok apostolai közt — néhány jóhiszemű rajongó mellett, leginkább az intelligentia proletáriusait, az „après mois le deluge“-féle bölcsesség ravasz képviselőit, de ilyes, a zavarban üzött dus halászat soká semmi esetre sem tarthat, mert végre a jóhiszemű együgyűbb tömeg is rájut a mézes gyümölcs fanyar magvára — elveti ezt magától, felkerekedik — és miután már semmi sem áll utjában saját akaratán kívül, mely mint tanuló, souverain — feleletre vonja mestereit, osztozni kíván velök a szabadság minden gyümölcsében, még pedig azonnal és egyenlően, minden tekintetben, mert hisz ő tőlük tanulta, hogy rendeltetése már e földön teljesíthető, s teljesítendő, s végre belátja, hogy ha ez igaz: akkor a nemzedékek jövőjére való utalás, a tulvilági életre eddig nyert váltóknál sokkal inkább nevezetethetik mystificationnak — sokkal inkább üres phrasis gyanánt tekintendő, mert a tulvilági váltó, kinek-kinek saját nevére és saját előnyére szól, midőn a jöendő nemzedékek jóléte, egy materiálistára nézve csak nagyon parányi érdekel birhat; — és mivel az általános népboldogítás, a földi javak egyenlő élvezete kivihetetlen s magok ezen tanapostolai sem hajlandók a saját részökre kivivott előnyöket

közrebocsátani: lesz tehát erőszak, rombolás és boszuállás; — innen sokaknak sohaja a régi rend, és egy hatalmas kéz után, mely azt ismét helyreállítani képes — szóval, egy dictator után, ki a társadalom szekerét ismét az elhagyott kerékvágásba vezesse!

Ez a szabadság tulcsapongásainak természetes — és már több ízben tapasztalt lefolyása és vége, — melytől aztán a polgári szabadság abc-je ujan kezdődhetik.

Liberalismus a liber és liberalis szóból ered, s így már ethimologicus értelménél fogva is józanul csak azon határig terjedhet — melyen túl az egyéni és polgári szabadság gyakorlata már más hasonbecsü — vagy még felsőbb érdekeket sért — s melyen túl a liberalitás már nem jótékony hatást gyakorol, — hanem a természetes társadalmi viszonyok erőszakos felforgatását, elérhetlen vágyak felidézését eredményezi — elégedetlenségre s egy részről és egy ideig — tulságos erőmegfeszítésre — másrészről és véglég kimerülésre és elpuhulásra vezet.

Mi legyen szabad — és mennyire terjedjen a szellemi és anyagi javak bőkezű megosztására törekvő nagylelküség „liberalitás?” — Ez a kérdés — melyre nézve a társadalmi életben a helyes közép ut eddig még soha felnem találtatott. — Tudom, hogy semmi sem tökéletes a földön, de mi bizon e tekintetben a tökélytől még nagyon is távol vagyunk.

Mit tartok én egyénileg és társadalmilag szabadnak, azt fenntebb a szabadság korlátainak megérintésével általánoságban kifejtettem. Igaz, hogy ezen korlátok meghatározásánál sok függ az okoskodónak, a lélek halhatatlansága, az Isten léte, és annak közönségesen tulajdonított attributumai feletti nézetétől. Megengedem, hogy ezekben sokan — habár talán mindig önhibájuk folytán, kételkednek — s hogy ily egyesek a szabadság korlátait minden tekintetben igen csekélyeknek képzelhetik; sehogy sem engedhetem meg azonban, hogy ily kételyeket ápolni, vagy csak terjesztésüket is megengedni a társadalomnak érdekében álljon — sőt határozottan állítom, hogy még a legcsökönnyösebb skeptikusok-

nak is tulnyomó része — mely gondolkozni tud — elismeri, miszerint vallás, — még pedig positiv vallás nélkül a társadalom fenn nem állhat, s hogy az ugynevezett morál — mely ha nem vallásos — üres szóvá válik, a positiv vallást, mely a tulvilágra, az Istennek mindenhatóságára s igazságára számít, soha kipótolni nem fogja, — még akkor sem, ha a nép az emberi törvények és a becsület szabálya iránti tiszteletre, a legszorgalmasabb polgári nevelés által is folytonosan taníttatnék és szoktattatnék.

A materialismus civilisatori utopiája abban áll: terjeszteni — a nép dogmájává emelni az összes emberiség fokontinkinti materiális tökéletesítése iránti magasztos fokékonyságot, elhíttetni vele, hogy ezen nagyszerű eszmének hozandó minden egyéni áldozat kielégítő élvezetet nyújt, s hogy végre az önérdek is parancsolja kinek-kinek hogy respektálja mások jogait és a társadalom előnyeit — mert ha más is követné egyesek kicsapongásait, ez végre mindannyi-
nak jólétét aláásná.

Hasztalan erőködés — üres phrasis — és szappanbuborék! mely szép ugyan mint a szívárvány, de a legelső légvonásra szétpattan; — vedd el a nép hitét a tulvilágban — az Isten büntető, jutalmazó s mindent kiegyenlítő igazságában — adj neki alkalmat — és ilyes a ravasznak soha hiányozni nem fog — hogy önérdekében észrevétlenül — tehát anyagilag úgy mint szellemileg büntetlenül csalhasson, lophasson — saját önjének számtalan idegen életet és jólétet feláldozhasson: és tenni fogja ezt — tenni fogja legalább is kilenczvenkilencz a száz közül. — Még maga a becsületérzet — a jól nevelt embernek e hatalmas bástyája is enged és ledül alkalmilag a hideg ész ostroma alatt — mely azt bizonyítja folyton, hogy a becsület meg van addig — míg az ember becsültetik, becsültetni fog pedig mindaddig, míg a becsutelen tettek napvilágra nem jutnak; mert maga a becsületérzés is akkor szilárd, ha vallásos érzülettel van kapcsolatban s míg az önérdek tüzeben felnem olvasztatik s át nem alakíttatik, mint a vas, mely öntött állapotban már sokkal törekenyebb.

Tovább mehetnék. A tapasztalás és számtalan kétkedők nyilatkozata bizonyítja, miszerint ezen egyesek még önmagukra nézve is szerencsétlenségnek tartják, hogy hitüket vesztették; mi szintén csak arra mutat, hogy a vallás utáni vágy az ember természetében áll, miben azonban minden őszinteség mellett még is a képmutatás bizonyos neme rejlik — mert nézetem szerint a hitet kiki meg — vagy visszaszerezheti, s ahhoz egyéb források hiányában, vagyis inkább kiszáradása esetében, egy igen biztos praktikus ut is vezet, melyet — ha jól emlékszem egy szentéletű nő jelölt ki ezzel: „Tégy úgy mintha hinnél, és hinni fogsz.“ — Persze egy kissé kényelmetlen ut arra nézve, ki ehhez nem szokott, de kitartás mellett tökéletesen biztos.

De bármí legyen is az egyesek nézete, annyi bizonyos hogy a vallásnak, a pozitív vallásnak kiirtása a társadalom felbomlására vezet, hogy tehát a társadalomnak a vallás fenntartására és terjesztésére kiválólag érdekében áll, sőt létfeltétele gyanánt tekintendő — hogy tehát hamis, káros és felette veszélyes mindazon szabadelvűség, mely a nép vallásos érzületét megzavarja, — vagy csak általános — mindenki által vitatható, ostromolható és idomítható, közkérdéssé alacsonyíthatja, hogy tehát a józan szabadság koránsem követeli; de sőt épen a lélekismeret szabadság érdeke tiltja mindazt, mi által a vallás profanálódik, s eredetének transcendentalis jellegétől megfosztatik.

Következik innen, hogy bizonyos tanok, mint legalább is a lélek halhatatlansága, az Isten léte és igazságos volta, absolut sérthetetlen s megtámadhatlan igazságok gyanánt tekintendők, s mint ilyesek minden támadástól megóvándók — hogy tehát az emberiségnek és így a társadalomnak is nem egyedüli — nem végcélja az anyagi jólét terjesztése, hogy az ennél minden esetre magasztosabb célznak, a lélek rendeltetésének érdekében az egyház igen is a társadalom által gyámolítandó, tagadhatlan, hogy annak a vallásra, s az ezt képviselő egyházra valamint viszont ennek is az állam ótalmára szüksége van — hogy tehát e két főtényező ez emberiség rendeltetésének kockáztatása nélkül egymástól el nem választható.

Megengedem, hogy egy különböző vallási felekezetekből álló társadalomban az ezek közti szellemi harcz az egyes felekezetek köréhez tartozik — de innen még a jogegyenlőség tekintetéből sem lehet szorosán közetkeztetni, hogy a többség saját létező előnyeiről, a mennyiben ezek a vallásnak valódi érdekére vonatkoznak, a kisebbség javára lemondjon — mert nem kell felejtetni, hogy az egyházi jogok abban különböznek minden más jogoktól, miszerint emezek a birtokló sajátjai — és időszerintiek levén a birtokló által mindig szabadon megosztathatnak, sőt azoknak megosztása legtöbb esetben, a nagylelkűség jellegét viseli, — midőn az egyházi jog arra nézve, kit érdekel, okvetlen isteni jog gyanánt tekintendő, mely felett tehát semmi áron alkuba nem bocsátkozik.

Nem akarnék félreértetni; — nem erőszakos terjesztésről, a vallás, illetőleg egyház érdekeinek nem igazságtalan érvényesítéséről van itt szó; a vallás, mely azt tanítja „ne ölj és ne orozz“ sem erőszakot sem jogtalanságot gyakorolni nem fog, sőt ezt elvileg is megveti és kárhoztatja; — csak arról van itt szó: miszerint jogegyenlőség tekintetéből az egyház bármiféle társadalmi anyagi érdekek tekintetéből saját magasztosabb érdekeit feláldozni nem tartozik, sőt jogosítva sincs.

Nem a szabadság követelménye, — hanem annak növése gyanánt „tekintendő,“ tehát mindazon tan, mely a jogegyenlőség ürügye alatt, az egyház előnyei feladását, javai megosztását, befolyásának megbénítását követeli, s hogy mindezt a jogegyenlőség és az állam fenntartása és előhaladásának érdeke a gyakorlatban sem követeli, bizonyosága ennek azon eljárás, mely a különben nagyon is civilizált oly államokban gyakoroltatik, hol a liberalizmussal szinte igen kaczerkódó — de nálunk katolikusoknál sokkal eszélyesebb felekezetek vannak többségben. — Tekintsünk például csak a szomszéd Poroszországra — szinte teljhatalmat affectál, s a dictator szerepét játsza ott ugyan az állam, de csak is a catholicismus rovására; a protestans egyház autonomája, az iskolára és népnevelésre való befo-

lyása! ó ez még a proforma általános rendszabályok mellett is — az alkalmazásban legalább, bölcsen megkíméltetik. Így van ez más protestans államokban is — csak mi civilizált katolikusok vagyunk e tekintetben tulliberálisok, azért — mert nem vagyunk igazán katolikusok.

A mi Éjszak-Amerikát illeti, erre nézve lesz alkalmunk alább visszatérni, azon indokokra, melyek innen is a „szabad egyház a szabad államban“ féle theoriára vonatkozólag merítettnek.

De vannak a szorosán vallásbeli alapigazságokon kívül még egyéb közönségesen elismert igazságok is — a morál körében, melyek szintén abszolút érdekűek, melyeket tehát a megtámadástól megóvni az államnak legszentebb kötelessége, melyeknek gunyolása — nyilvános botrányok általi profanálása nem józan szabadság, hanem felette veszélyes féktelenség, mely a társadalmat épen alapjaiban támadja meg, s ha jókor meg nem zaboláztatik, okvetlen romokba dönti.

Általában a szabadság csak addig józan és jogosult szabadság, míg az emberiségnek magasztosabb — és a társadalomnak mint ilyennek felsőbb érdekeit és létfelteteleit meg nem támadja.

Lássuk tehát nem üzetik e ma az egyéni vagy politikai szabadság és szabadelvűség ürügye s czime alatt valószínű féktelenség és szabadosság, mely a szabadságnak fenn érintett természetes korlátain túl a társadalom mezéjét áradással, terméseit pusztitással — építményeit bomlással — sőt az éltető légkört is vég megrontással fenyegeti.

Igen is. — Eltekintve a sajtó büneitől — ime csak néhány példája a féktelenségnek:

Valjon nem szabad-e ma tényleg leglább, a rágalom — nem csak egyesek, de a hatalom, az anetoritás minden neme irányában is? — nem szabad-e ma a morál — nem csak a vallásos morál, de az emberi természetben gyökerező közérkölciség megtámadása és kigunyolása?

Van-e szentebb és becsesebb valami — csak tisztán társadalmi szempontból is tekintve a családi élet, a házassági

intézet szilárdságánál — a szüzies tisztaságnál? — És respectáltatnak-e ezek korunkban?

Ha a vallás-egyház és ennek szolgálai rágalmaztatnak és kigunyoltatnak — az ma figyelmet sem érdemel; — ha a polgári hatalom — mely ma a nép akaratának kifolyása, rágalmaztatik ez ma csekélység — ennek megtorlása is csak kivételes esetekben megkíséértetik, de koránsem érvényesítettik — és hogy ezt az esküdszékek útján érvényesíteni nem lehet, már magában ez is a demoralisatio magas fokára mutat! Hol van az auctoritás — vagy nem szükséges-e ez? a milliók józan belátása — vagy a bajonettek fogják-e ezt helyettesíteni, vagy talán a modern népnevelésnek, még nagyon is távol levő és problematikus fejlődése? — Igen, talán egy ideig, de sokára bizonyosan nem — s maga a népnevelés is csak úgy lehet üdvös, csak úgy válhatik a társadalom biztosítékává — ha vallásos alapon fejlődik. — Egyébként soha sem; egyébként csak ravasz és ügyes egoistákat fog képezni, kik saját istenesített énjöknek alkalmilag mindent feláldozni készek!

Hát az-e a józan szabadság, mely a vallás szolgálait a szinpadra hurcolja, — képekben illusztrálja — mely ott és mindenfelé a vallásos érzületet kigunyúlja vagy legalább is valami eszményi vallásba olvasztani törekszik — mely a szinpadon félig meztelen alakokat léptet fel, fajtalan can-cannokkal gyönyörködteti a közönséget — mely orpheumokat épít! sat. — Valjon józan szabadság-e ez?!

Vagy talán a „felekezet nélküiség“-nek a „confessionslos“ bölcseknek — törvénytörő, positiv, államilag elismert jogosultsága és szentesített botrányai — vagy a polgári házasságnak törvény útján pozitív behozatala fogja-e a nép vallásos erkölcsiségét, a házassági intézet szilárdítását eredményezni és terjeszteni — valjon a modern civilizatio ezen vívmányaiban áll-e a józan szabadság — mely éltet s a társadalmat megszilárdítani — az emberiséget rendeltetéséhez vezetni képes?

A valódi szabadság igen is követeli, hogy mindenki minden nem tilos gyümölcsben részesülhessen — a pol-

gári jogokat mindenki gyakorolhassa — saját erejét szabadon kifejthesse, mindenkiből minden lehessen, az út, mely nagyra és jólétre vezet, mindenki előtt egyengettetnék — ennek akadályai elhárítsanak, sőt a gyengébbek ez utjukban gyámolittassanak — de innen koránsem következik, hogy a gyümölcs élvezése azoknak is megengedtetnék, kik azt megemészteni nem képesek — hogy a csecsemő is lúdmájjal tápláltassék — hogy valakire oly jogok gyakorlása bizattassék, melyek, horderejőknél fogva az államra válságosak lehetnek, melyekhez tehát előkészület és szakértelem kívántatik, hogy végre mindenkiből legyen is tetteleg minden.

A szabadság legveszélyesebb kinövése tehát azon irány, mely a veszélyes gyümölcsök megizlelésére s végeredményben a communismusra vezet — mely a szükséggei küzdő, az állam szerkezetével, annak igényeivel és alapfeltételeivel nem ismerős tömeget, annak vezetésére hívja meg, s ha egy theologusra például a csizma-készítést bízni nem lehet — annál kevésbbé célszerű a törvényhozó megválasztását — s ennek eljárása feletti biráskodást arra bízni, ki a politikához annyit ér: mint a hajdu a harangöntéshez — sőt még kevésbbé, mert a theologus a csizmát legfelebb is épen nem, vagy rosszul készíti el, mi nem nagy szerencsétlenség — de az, kinek a politikához sem kedve sem értelmisége nincs — s ki meg, — mert „paupertas maxima meretrix“ — a szentes önérdék vesztegetéseinek — rendszerint igen szájas és hizelgő hamis próféták ámitásainak is áldozatává válik — e befolyásával kiszámíthatlan károkat okozhat.

És koránsem áll — bizonyos korlátokon túl, azon feltevés, miszerint az ilyes joggyakorlás a tömeget politikailag érleli, mert ez circulus viciosusra vezet. — A politikai jogok gyakorlatához politikai érettség szükséges — azt a nevelésnek s ennek folytán a politikai érettségnek — a hivatott physicalai s erkölcsi függetlenségnek megelőznie kell — Elég ha e jogokat a képességgel, a független állással mindenki megszerezheti.

Téves tehát, és felette veszélyes azon tan, mely általános szavazatjogot vagy csak a politikai jogoknak tulságos kiterjesztését is sürgeti és vitatja. Tessék csak komolyan visszatekinteni a választási harcokra s azon eszközökre, melyekkel a nép nagy részét a felforgató irány ellenében a p a c i t á l n i jobbjaink részéről is szükségesnek találtatik!

Valjon mindig így lesz-e ez? — Nem veszélyesebb-e itt a gyógyszer, mint maga a nyavalja? nem vezet-e ez végzettszerű corruptióra!

Sokat mondhatnék e tekintetben de — sapienti pauca.

Tudom hogy az isteni törvények és a vallásos erkölcs pozitív fentartása sok tekintetben a társadalom körén kívül esik — s nem arról van szó, hogy ezeknek megsértését a társadalom mindig megtorolja, de roppant különbség van a botránnyoknak eltérése és pozitív megengedése és szentesítése közt — s ha az állam az isteni törvények megtámadóit mindig nem büntetheti, innen még nem következik — hogy szabadságában álljon ilyes megtámadásokat egyenesen törvény útján megengedni és rendszeresíteni?

És mi történik most?

Sokat lehetne még e felett mondani — de röpiratot adok ki, melynek feladata, csak utalni a társadalom legveszélyesebb sebeire — melyek természetének, eredetének s gyógyításának részletes tárgyalása, foliánsokat igényelne. — Csak egyet még!

Maholnap — ha így megy — majd az erkölcs fogalmi is megzavartatnak, ha minden a mi eszünkre és criteriumunkra bízatik — nemsokára az iránt sem leszünk tisztában, valjon mi légyen valóban erény és mi a bűn.

Minden — a legbadarabb és bolondabb thesisnek megvannak a maga ügyvédei — láttunk már, és látunk ma is civilizált embereket, kik azt hirdetik: hogy az erény csak üres phrasis, hogy például a tulajdon nem egyéb nagyszerű lopásnál stb. — a nagy többség azonban ma a tiz parancsolatot nyíltan még — talán Tartüffe-féle indokokból, megtámadni nem meri, ez még ma is proforma legalább, érvényben van és pedig legalább a mi földrészünk minden népei-

nél, mert hisz Európa népessége tulnyomóan keresztényekből és zsidókból áll, kik a tiz parancsolat érvényét és áldásos befolyását, in thesi legalább elismerik.

Azt vélné tehát az ember, hogy legalább ezen tiz parancsolat oly valami auctoritás, melyet az államnak respectálni kell, melylyel legalább egyenes ellentétben semmi emberi törvény nem jöhet — s ime mit tapasztalunk?

A midőn az első parancsolat például azt mondja „Én vagyok a te urad Istened“ — ennek ellenében az állam azt hirdeti: hogy ő a polgárnak ura és Istene — ő ellenében más Isten parancsolatának engedelmeskedni nem szabad! — s te polgár, ha esküdnöd kell, nem a te Istenedre — hanem polgári becsületedre fogsz esküdni — mert hiszen meglehet, hogy Istenben nem is hiszesz, holott polgári kötelmeidben okvetlen hinned kell; az erre tett esküd tehát mindenesetre biztosabb — ily eskü a te lelkiismereted szabadságát is — mert mi ezt a tiz parancsolat daczára még e tekintetben is szabaddá teszszük — semmi tekintetben sem sérti!

A midőn például a 3-ik parancsolat azt mondja: „Megemlékezzél hogy ünnepeket szentelj“ — midőn az 5-k parancsolat a gyilkolást, a 6-ik a fajtalanságot tiltja — az állam ennek ellenében — nem talán csak türi, hanem egyenesen megengedi, sőt a közgazdászati érdekében kívánatosnak hirdeti: hogy az ünnepek ne szenteltessenek, hogy vásárnapokon át a keresztény — szombat napokon a zsidó minden munkát, úgy mint egyébkor végezzen — nyiltan, hogy a szabadság ezen üdvös és hasznos gyakorlatán a még korlátoltabb szegény hívők is okulhassanak!

És e tekintetben ismét mi katolikusok értük el a civilisatio legmagasabb fokát. — Az amerikai Egyesült-Államok csak legujabban is szigoru törvénynyel biztosíták a vásárnapok szentelését. — Az igen iparos, de protestáns Angliában az ünnepeket még szigoruan megülik, s azért Anglia, bölceink theoriáinak daczára, még is gazdag és erős, midőn Franciaország, a szabadelvűség hazája, az emberiség civilizatora a legszálmasabb tehetetlenségben vonaglik — és maradni fog talán sok ideig — mindaddig, míg a vallásos

erkölcsiség útjára nem tér, hogy ezen regeneráltassék. — Ugyanakkor a civilisatio felkentjei tovább is mennek: az ünnepek korlátozását vagy is inkább végleges megszüntetését követelik — a párbáj szükséges és elkerülhetlen voltát vitatják — legujabban is egyik kormánypárti napilap vezércikkének szerkesztője komolyan állítja s bizonyítani törekedett: hogy Bazaine tábornagynak legnagyobb bűne abban áll, miszerint föbe nem lőtte magát, mint előtte mások, az ő helyzetében kötelességszerűleg cselekedtek és ugyan akkor az állam tényleg a finomitott fajtalanságot különféle alakban és czim alatt engedélyezi — és ezen állam, mely különben a nyilvánosságnak hódol, a titkos társulatokat egyenesen megengedi akkor, ha ezek feladata: az ugynevezett középkori előítéletek kiirtása, a positiv vallás elleni harcz, azon harcz, mely a „feudal“ „clericál“ és „ultramontán“ nevezetű szörnyek ellen minden oldalról és napon, szünet nélkül folytattatik!

Követeli-e mindezt a józan szabadság? — Koránsem! — Nem sérti-e ez egyeseknek jogait, szabadságát és legbecselesebb érdekeit — nem rágódik-e ily szabadosság a társadalom alapján és kötelékein mint rozsdá a vason? De igen is — és pedig ezen rozsdá már is mélyen behatott a fen és összetartó vasha s ha mielőbb le nem ráspoltatik, talán csak néhány évtized — és Ninive elsüllyed!

És mért emelsz még templomokat, miért
Türöd az oltárt? — Ezt a te bölcseid
Már rég megátkozták — teremtvén
Ujnemű Isteneket magoknak.
Mért nem mered hát végre lerontani
Ezt a keresztet?

Clerikál, feudal, ultramontán.

Azt mondám a bevezetésben, hogy részre nem hajló tanuja és szemlélője vagyok a társadalom szédelgéseinek; hogy mint egy kis Demokrit kaczaghatok a kor magasszotos eszméin és művein. — Hibáztam! Gyermekeim vannak.

A teremtő bölcsesége, gondolám véghetetlen — ez a rosszat is előbb-utóbb jóra fordítja; az is igaz, hogy mint katolikus a hitet nem félhetem — vannak az egyháznak borus korszakai, de ezek — mint a vihar a levegőt, mindig csak tisztítják, felrázzák és erősítik elemeit — maga a vallás és az egyház előbb-utóbb diadalmaskodni fog — mert „contra eam nec portae inferi praevallebunt.“

— Nem a vallást — nem az egyházat féltém tehát — de igenis a seculumot. — azon korszakot, melyet a vihar ér, mely sokakat, igen sokakat elseperni, anyagilag és erkölcsileg tönkre tenni fog.

Ha annak, ki először száll a tengerre, háromszoros pánczél födé mellét; valóban vasból legyen az ember ki ma erkölcsileg megállni kíván. A mi korunkban igazán nehéz embernek lenni! Anyagilag még egyideig ugyan megállhat, addig míg a catastropha be nem következik — de ha igaz az, hogy az embernek nem elég embernek lenni — ha szükség, hogy az erkölcsileg is ember legyen, ha a kereszténytől megkivántatik, hogy keresztény — a katolikustól hogy katolikus is legyen — már akkor száz közül kilenczvenkilencz veszve van.

És hogy is álljon meg köztünk erkölcsileg, — és pedig kell hogy megálljon — a valódi katolikus, vagy csak protestáns is, ha vallása szerint akar élni, — mely nem csak benső, de külső isteni tiszteletet is rendel és szabályoz. — Ha a műveltebb osztályhoz tartozik, az utóbbi, szenteskedő pietistának s az előbbi higvelejü bigottnak gunyoltatik s ha gyónni megy vagy talán valamely egyházi körmenetben talál részt venni — no akkor már mint valami vízözönelőtti tünemény bámultatik; mert a külső isteni tisztelet a műveltebb osztályoknál már végkép eltűnt a divatból:

Ha tetteleg üldöztetnék ily különöz — ó ennek ő férfiasan szemébe nézne, ily üldözés neki csakhamar még számos társat is szerezn. — De nem, ő más fegyverrel támadtatik meg, a guny, a lenézés fegyverével, mely a művelt emberre nézve legveszélyesebb — csak nem ellenállhatatlan.

Igaz hogy „justum actena cem propositi virum“ még a popularis aura sem tántoritja meg, s hogy magának elvégre még a báméskodó tömegnél is kivívja a respectust, de mily kevés mai világban azon justus, kiről az irás szól; Ez valóban ma oly ritka mint szüret után a szőlőfürt!

A vidéken, és az alsóbb osztályok ellenében e fegyver még kevésbé használtatik ugyan, s nem is oly ártalmas — de igen is ostromoltatik ott is — a népnél, a vallás más oly fegyverekkel, melyek már is roppant pusztítást okoztak.

Ily veszélyes fegyver a művelt osztály példája. — „Exempla trahunt.“ Mit is gondoljon a szegény együgyü ember papjának minden intései mellett is a vallásról — midőn látja, hogy a művelt osztály, melyről csak fel kell tennie, hogy tudja mit cselekszik, templomokat épít ugyan, de azokat soha nem látogatja — a papságot még tartja ugyan, de annak tanait soha sem követi, a böjtöt a naptárban megtűri ugyan, de maga soha sem tartja meg! Mi természetesebb, mint hogy azon gondolatra jöjjön, miszerint mindezen hocus-pocus csak is arra való, hogy őt az alsóbb osztályok millióit, tulvilági ígéretekkel az ördög körmeivel és szarvaival féken lehessen tartani.

De még ennél is veszélyesebb és pusztítóbb fegyver a nép vallásos erkölceire nézve a botrányos ponyva-irodalom, mely naponkint és százféle alakban variálja előtte azon témát: hogy az emberiség és különösen az alsóbb osztály legveszélyesebb ellenségei a papok, az ultramontanok és feudalogok!

Valjon lehet-e csodálni, hogy nem csak a papság, de általában a valódi erkölcsi haladás minden őszinte barátja addig, míg ezen féktelenség nem zaboláztatik, a modern népnevelési irányt csak kételkedve és aggódva követi? — Valjon lehet-e csodálni, hogy a nép, mihelyt olvasni tanul, azonnal ily érdekes és igen olcsó olvasmányokkal foglalkozik, melyek kívánságát, s természetével és viszonyaival járó szenvedélyeit ingerlik — s hogy azokkal saturálva, végre lelki tanítóját gyűlöli, vallását önmaga gúnyolja — még ed-

dig csak itt-ott kételkedve követi, de nemsokára okvetlen nyíltan megtagadja, s erkölcsi fékjeit széttépve a gyönyörű tanoknak gyakorlati alkalmazását is követelni fogja!

És hát mi is tulajdonkép az az obscurans, az a clerical, feudal és ultramontán? Igaz-e hogy ezek úgy néznek ki, a hogy ma festik, hogy ők csakugyan saját, vagy mit tudom én kinek érdekében az előre való haladás, a polgárosodás kerekét vállvetve feltartóztatni igyekeznek, s e célból minden elemmel, még a communistákkal is szövetkeznek — hogy ezeknek, sem hazájuk, sem az emberiség jóléte iránti fogékonyságuk nincsen?

Hazugság! és rágalom — a rágalom azon neme, melyet már Voltaire ajánlott a kereszténység kiirtására, tudván hogy semper aliquid haeret.

Hogy az kitűnjék — tisztázzuk egy kissé a fogalmakat!

Van-e szükség papokra? — Igen, mert papság nélkül a vallás egysége fen nem tartható.

Kötelessége-e a papságnak az általa szolgált vallás tanait fentartani, az őrizetére bizott egyház érdekeit képviselni? — Igen, ezt bizonyítgatni is felesleges, ha ezt nem tenné, hűtlen szolgává válnék — sőt mivel a vallást isteni eredetűnek tekinteni kötelessége, és mivel összeütközés esetében inkább kell az Istennek, mint a világnak engedelmessékednie, kötelességében áll, anélkül, hogy erőszakot használna, a vallás parancsait, a társadalom ellenrendeleitei daczára is követni, s az ezektől eltérést, a mennyiben rajta áll, soha és semmi szín alatt meg nem engedni.

Ez tehát a clerus feladata — s midőn a clerus ezt teszi; ezzel nem veszélyezteti a társadalmat, sőt inkább annak valódi érdekeit mozdítja elő, mert ha a társadalom rendeletei az isteni törvénnyel ellenkeznek, akkor az állam már ipso facto rossz uton jár. Vagy kell-e ehhez bővebb illusztráció?

Hajdan az állam, ugyan azon jogokkal birt mint ma. Hajdan az állam a bálványimádást parancsolta — sőt a legujabb korban is, csak a múlt század végével — a mo-

dern civilisatio hajnalán bizonyos állam az észnek, a természetnek oltárt emelt s mindazokat kik ennek nem hódoltak, tetteleg üldözte! S meri-e állítani az, ki magát kereszténynek tartja, hogy ily törvény mellőzésével Daniel a babiloni — a régi vértanuk a római — a legujabb vértanuk a francia állam jogait sértették — hogy ezek Isten előtt is vétkeztek légyen? — Igaz, hogy ezek az extremumokhoz tartoznak, de ab esse ad posse datur argumentum s különben is az állám teljhatalmának egyenes consequentiái, melyekben — a kinek hitc van — sehogy sem nyugodhatik meg.

Nem csodálom, ha ezen a hitetlenek és azok kik — a vallást is minden tekintetben vitatkozás és átidomítás tárgyává teszik — meg botránkoznak, mert ezek azon nézetben levén, hogy a vallás is csak emberi mű és intézmény, tehát hibás is lehet — vagy hogy a vallás dogmáit kiki a maga belátása szerint értelmezheti, a culturától e tekintetben is az eszmék tisztázását várhatják, — jóllehet ezeknek sem kellene felejtetni, hogy mihelyt a vallásnak alapjai kérdés alá vétetnek: az már csak ez által is saajátságos jellegét elveszti, s pusztá véleménynyé alacsonyittatik, mely a vallást mint ilyet, öszvetartó erejében pótolni nem képes; — de egy katolikus, ki vallásának isteni eredetét és egyházának csalatkozhatlanságát hiszi — következetesen soha sem hiheti: hogy vallásának tanai és szabályai az emberiségre, a társadalomra károsok legyenek, hogy tehát akkor — midőn ezeket követi az igazi culturát akadályoztatja, vagy hazája iránti kötelességeit sérthetné.

Nem igaz tehát, hogy a clerus a józan szabadelvűségnek, az előrehaladásnak akadályá, s a sötétségnek terjesztője lenne, s különben is az állam kezében van a hatalom, sőt azt akkor, ha a papság saját körén tulcsap azaz nem vallástani kérdések, hanem politikai fejtegetésekbe — az egyházi szószéken — bocsátkozik, jogosan is gyakoralhatja, melynek az egyház tetteleg ellenszegülni soha sem fog.

És ha a clerikál név alatt azok értetnek, kik e téren a clerust támogatják — ily clerikalís koráusem valami

szörny, hanem az államnak legjobb polgára, ki a valódi culturát soha akadályozni — az emberiség és a társadalom valódi érdekeit — mint ilyen, soha sérteni nem fogja.

Csak az iránt jöjjünk tisztába: miben áll a cultura és a társadalom célja és valódi érdeke!

De nem is a clerustól félnek korunk tulliberálisai. — Nem bánt a pap s nem is bánthatna senkit, azt ők igen jól tudják, hogy ha valóban törvényt sért a pap — ezzel ők nagyon könnyen végeznek. Más az ő céljuk; a vallásalap, az egyház vagyona ingerli őket. — Sikerüljön csak nekik az egyházat megfosztani, s épen oly kevésé fognak törődni a katolikus clerus tanaival, mint a legutolsó mohamedanéval, ki koronkint Budára zárándokol.

Ezen vagyon azonban az egyház tulajdona, a legerősebb, legkétségtelenebb jog czímen szerzett tulajdona, melyet megtámadni oly kevésé szabad, mint valamely zsidóközségnek véres verejtékkel épített imaházát. — De szükséges is ezen vagyon — mert a vallás szolgálata költséggel jár, mely amaz alap hiányában az állam — illetőleg az egyház tagjai által lenne fedezendő.

A katolikusnak semmi kifogása nincsen az ellen, hogy egyéb egyházak szükségletei is az állam részéről fedeztessenek — de a jogegyenlőség az egyházi vagyon megosztását — s az állam érdeke és fennállása (mely állam különben is évenként száz milliókat képes előteremteni, és nem mindig elkerülhetetlen, de nem is mindig hasznos czélokra fordítani:) — egy oly erkölcsi testületnek megfosztását, mely magának az államnak leghivebb szövetségese és legerősebb tamasza — korán sem követeli.

És ki azaz „ultramontán“ ki ma európszerte az államok autonomiájának és biztonságának legveszélyesebb ellensége gyanánt tüntettetik fel?

Ha azon katolikus az ultramontán, ki az ultra montes székelő főpapot lelki pásztora gyanánt tiszteli, annak a lelki ügyekben hű követője és engedelmes hive — akkor ily ultramontán nagyon ártatlan polgára a társadalomnak — mert katolikailag tekintve nem is képzelhető, hogy ezen

lelkipásztor hátása körében valami olyast követelne, mi az államra nézve veszélyes — a nem hívókra nézve pedig — kiknek kedvéért egyébiránt mi katolikusok erkölcsi érdekeinket feláldozni nem tartozunk, de jogositva sem lennénk — elég biztosítékul szolgál az állam anyagi hatalma — csak hogy erre a katolikus ily ügyekben, az egyháznak szabályai ellenében, önmaga következetesen segéd kezét nem nyújthat.

Ily utramontán tehát a legjobb polgár és hazafi lehet; — de ha ultramontán az, ki világboldogító terveivel cosmopolitiens tanokat terjeszt, internationalis társulatokat szervez — az emberiség végcélját, tökéletesedésének legfőbb fokát a communismusban helyezi, ki e célra — mit a Jesuitákról hazudott, minden eszközt szentesítettnek és igazoltnak tart, kinek tehát igazán sem hite, sem Istene, se hazája nincs: ily valódi ultramontánt, vagyis inkább ultramaritimált nem a katolikusok közt kell keresni, hanem a radikál szabaddómivesek közt — kik nem csak türetnek, de sőt irányadó polczokra emeltetnek és dicsőítettnek.

Nézzünk csak egy kissé magunk körül, kik azok, kik Párist lángba borították, egész Európát tüzzel és veszéllyel fenyegetik? — Valjon melyik vallásfelekezet szolgáltatja — petroleureinknek s nemzetközi társulatainknak a legnagyobb contingenszt — azoknak, kik a tulajdont lopásnak hirdetik, kik a népet a vagyonos osztály, a vallás, a házasság, szóval a társadalom egész rendje ellen igyekeznek fellázítani, kik nem hazájuk javáról, hanem egy világ-államról, egy a nép uralma alatt szervezendő, általános köztársaságról, s mondjuk ki — a valóságos pogányság s ezzel Saturnus boldog korszakának visszaállításáról álmodoznak? Talán katolikusok, talán az ugynevezett ultramontánok? Korán sem, de még az igazi zsidók sem, hanem igen is a radikálisok — igen is a demagógok, a materialisták — szóval azok, kiknek positiv vallásuk nincsen. — Ex operibus cognoscetis eos.

Ezek a rossz hazafiak, ezek a veszedelmes emberek.

És hol vannak, mit akarnak korunkban a feud-
dalok?

A feudál rendszer és viszonyok visszaidézése ma és
ezentul is már lehetetlen. — Millióktól évezredek-
en át lehet valamit megtagadni — de a mi ezeknek,
polgári fel-
szabadításuk mellett egyszer adatik, azt többé visszavonni
nem lehet.

Tudják ezt jól a mi bölcseink — de nekik minden
áron popanczokra, nagyhangzásu, sokat gyanittató s mi-
nél kevesebbek által érthető szavakra s phrasisokra van
szükségük, s mi volna céljaikra — a nép szenvedélyeinek
felizgatására s felhasználására alkalmasabb, mint a feuda-
lisokkal való naponkinti rémités — azokkal, kikről a nép
csak annyit tud, hogy rendszerint gazdagok. s hogy hajdan
urai voltak.

A feudatok ma már csak is annyiban lehetnek feuda-
lok, — a menyinyiben itt-ott még társadalmi előkelőségük
nimbusáért küzdenek s ha ezt valaki megemészteni nem
képes — ha ezt valaki az állam érdekeivel ellentétben lenni
véli, akkor igyekezék az ily törekvés ignorálását terjesz-
teni, mert minden actio reactiót szül és a születési aristo-
cratia — melynél egyébiránt, a most virágzó pénz-aristo-
cratia határtalanul nyomasztóbb, ily támadásoknak társadalmi-
lag engedni soha sem fog. Csak a valódi mivelttség, az er-
kölcsök azok, melyek a születési aristocratia nimbusát
eloszlatják.

A mi az aristocratiának még itt-ott divó politikai jo-
gait illeti, ezek ma már nagyon csekély jelentőséggel birnak
s az államot annál kevesebbé veszélyeztetik, mert megszü-
ntetésük vagy korlátozásuk a kívülök álló hatalmas tényezők
által bármikor eszközölhető.

Valjon miért ijesztik tehát ezekkel is mai bölcseink
naponta a népet — miért kell ezeknek mindig a clericál-
okkal és ultramontánokkal ugyan egy céltáblául szolgálni?
Csak is azért, mert az aristocratia rendszerint a valláshoz
csakugyan ragaszkodik — tehát a vallás szolgáit sem ül-
dözi — s mert még veszteni valója — és hazájához többé-

kevésbé történelmi kötelékei lévén; az általános felforgatáshoz, a minden társadalmi rendet fenyegető catastrofhákhoz, a vagyon-megosztáshoz vagy közösítéséhez saját érdekében is hozzájárulni nem kíván, természetes, hogy mint mondám, rendszerint vallásosabb, mert a világi javak bőségében és élvezetében tapasztalja, hogy ezek az embert kielégíteni nem képesek, midőn a szükséggel küzdő polgárra legélénkebben a szükség legközelebbi nyomása hat. — Általában az élvezet gyönyöre tartósan legalább soha sem áll kellő arányban a nélkülözés keserűségével, midőn tehát a szűkölködő vagy az irigy, a legközelebbi szükség vagy szenvedélyei hatalmas benyomásai alatt távolabb álló lelki érdekeiről megfeledkezik, akkor a sokat élvezett, ugynevezett feudális, az élvezet hiúságát érezven természetszerűleg a jó fokozására és állandósítására, azaz a tulvilágra számít.

Természetes tehát, hogy az aristocratia aránylag vallásosabb s aztán megengedem, hogy érdekei a clerus érdekeivel sok tekintetben találkoznak, de nemtelenek-e ezen érdekek? csak ez a kérdés, veszélyes-e ezen érdekegység ily irányban és értelemben? — szerintem épen nem; mert a valódi feudális viszonyok végleg megszűnven, nem is képzelhető oly indok, mely az aristocratiát a nép műveltségének akadályozására, a butaság fenntartására vagy terjesztésére határozhatná.

Hamis tehát a tactika, mely a clerussal az ugynevezett feudálokat a nép érdekének ellensége — az állam rossz geniusa gyanánt tünteti fel — s csak arra való, hogy a vallásos erkölcsiség könnyebben felforgattathassék és kiirtathassék. — A születési aristocratiának ma már csak is társadalmi jelentősége marad fenn; s eljöhethet az idő, midőn ez is mint felesleges, végleg emosódik, mert a minék valódi értéke nincs, előbb-utóbb okvetlenül a lomtárba jut; addigis azonban azon aristocratia, mely a sporton kívül egyébre is alkalmas, épen ezen társadalmi nimbusánál fogva a haza javán még sokat lendíthet. — Oda kell tehát a műveltség érdekében hatni, hogy annak java a valódi műveltség körei-

ben magát othonosan érezvén, a komoly közös munkára szoktattassék.

A vallás lerontására céloz vagy legalább többé-kevésbé erre vezet több intézmény is, mely korunkban vagy már létre jött vagy europaszerte terveztetik, és népboldogítási dogma gyanánt hirdettetik.

Ilyen többi közt a felekezet — vagy ia inkább vallás nélküliség törvényszerű elismerése.

A nép iskolák secularisálása.

A polgári házasság behozatala s

Az egyháznak az államtóli végleges elkülönzése.

Nálamnál avatottabbak és idejük felett szabadabban rendelkező egyének mindezekről külön-külön könyveket írhatnak. — Én kénytelen vagyok itt csak arra szoritkozni, hogy e tanok veszélyes horderejére utalván, ezeknek mind-egyikét csak néhány rövid észrevétellel illusztráljam, melyek megítélésénél minden azon szemponttól függ, melyre az okoskodás alapittatik.

Ha igaz az — mint én igaznak tartom — hogy az emberiség végcéljához csak is a vallásos erkölcsiség vezet, — hogy tehát az állam is, mely szinte csak az egyesek érdekeinek biztosítása végett alakult, ennek semmi egyéb anyagi célokat elébe nem helyezhet, s hogy eképen ezen állam e legfőbb célát nem ignorálhatja és az arra szükséges eszközöket, saját tevékenysége és hatása köréből józanul ki nem zárhatja, sőt ellenkezőleg e célát minden intézményeinél szem előtt tartani köteles, — akkor igaz az is,

hogy polgárai jogosultságát arra, hogy ők az Istent, a lélek halhatatlanságát nyíltan megtagadják — de sőt oly testületté alakulhassanak, mely magát minden fennálló vallás-felekezetből kiközösítvén, semmi nemű vallás jeleit ne adja, vagy határozottan a materia'ismust hirdesse — el nem ismerheti, mert eltekintve a botránytól, mely a vallástalanságnak ily hivatalos rendszerítéséből okvetlen bekövetkez-
nék — tagadhatatlan, hogy oly polgárok, kik sem Istenben sem a lélekben nem hisznek, az államra — ha bár ez pusztán világi intézmény gyanánt tekintetnék is — legveszélye-

sebbek, mivel ők az állam iránti kötelmeik teljesítése felett sokkal kevesebb garantiát nyújtanak aránylag azoknál, kik erre a világi törvény közös sanctioján kívül magokat még az isteni törvény által is kötelezetteknek érzik, melyekkel meggyőződésük szerint titokban — büntetlenül dacolni nem lehet.

Az isten káromlása még eddig világszerte tiltatott és tiltatik, és szükséges is, hogy tiltassék, már pedig az Isten megtagadásánál pregnánsabb Istenkáromlás nem is képzelhető s a lélekismeret-szabadság oly tényleges nyilatkozatok megengedéseig nem terjedhet, melyek a közerkölcsiséget sértik. Ha valaki azt hiszi, hogy a tulajdon-lopás, innen még koránsem következik, hogy ily vélemény nyilvánítása is megengedendő lenne ;

hogy továbbá a vallás iránti közönyösségnek ápolása vagy terjesztése a társadalom érdekeivel meg nem fér s annál kevésbbé oly intézmények alapítása, melyek a népet positiv vallásos hajlamaiban megingathatják, hogy tehát az ugynevezett „községi“ népiskolák célszerűségének megítélésénél, melyeknek vezetése kizárólag világiakra bizatik, s melyeknél különféle felekezeti tanárok alkalmaztatnak — csak is az lehet a főkérdés, vajjon ily iskolák ez irányban mit eredményezhetnek ?

Megjegyzendő e tekintetben, hogy itt elemi iskolákról van szó, hol a kisdedekbe az ember rendeltetésére vonatkozó azon első fogalmak oltatnak, melyek azokra legmélyebb benyomást gyakorolnak s rendszerént kiürthatlanok. — Az ifjak nevelése szoktat, — s az elmét műveli — kisdedek nevelése a szivre és kedélyre hat, azoknak természetét határozza s állapítja meg. Adj egy gyermeknek vallásos nevelést — s letérhet az az élet viharai közt számtalanszor a vallás ösvényéről, de valami mégis vissza szólítja őt, a gyermekkori benyomások végkép elmosodni soha sem fognak.

A felekezetnélküli tanodákban a vallás tanítója a gyermekkel csak ritkán foglalkozhatik, ennek legtöbb idejét a világi tanító foglalja el, pusztán világi — a gyermek ke-

délyét hidegen hagyó tantárgyakkal, és mily tanító! Gyakran olyan, ki maga is rationalista, vagy épen az anyagot isteniti, vagy pedig más vallásfelekezetnek hive.

Tagadhatatlan pedig: hogy a legszámosabb tantárgy előadása mellett is a tanár egyik vagy másik vallás elveire, valamint kedvezőleg — épen ugy gunyosan is vonatkozhatik és nyilatkozhatik, és ha ez történik — a mint kétségkívül történhetik, hogy lehet akkor a lelkesztől várni, hogy ő az ily módon ejthetett erkölcsi sebeket, melyeket nem is ismer, orvosolhassa.

A különféle vallásfelekezetek közti béke és jó viszony koránsem követeli, hogy kiki a maga hitének egy részét mások nézetének feláldozván, valami közös vallás alapításában compromissumra lépjen. A különféle vallásfelekezetek igen jól megállhatnak társadalmilag egymás mellett, de valjon mit gondoljon a nép, mely azt látja, hogy az ő gyermekei mindjárt az első évekből, midőn ezek főleg erkölcsileg fejlesztetnek, a katolikus tanár a zsidóval és protestánszal együtt oktatja? Minden egyszerűsége mellett is lehetetlen be nem látnia, hogy ez gyermeke erkölcsi fejlődésére nem közönyös — okvetlen azon meggyőződésre kell tehát jutnia, hogy az állam azzal, hogy kiki positiv vallásos nevelést nyerjen, legkevésbé sem törődik — hogy tehát ez épen nem is szükséges és elég ha az általános morál, s a tudomány terjesztetik.

Világos tehát, hogy ezen intézmény botrányt okoz s a népet vallásos nézetében tévutra vezeti; de nem is szükséges, hogy az elemi néptanodák a felekezetek s azoknak lelkeszei kezéből kivétetvén, secularizáltassanak, mert hisz az állam felügyeleti jogánál fogva különben is hatályosan rendelkezhetik a felett, hogy a néptanítók kötelességöknek megfeleljenek, s az iskolát a felekezetek oly állapotba helyezték és tartásuk fen, mely a valódi miveltség igényeinek minden tekintetben megfelel, s népnevelési törvényeink szelleme is e tekintetben félre magyaráztatik, s a divatos liberalismus iránti hódolatból azok gyakorlatilag ferde irányban alkalmaztatnak.

A községi iskolák csak is expediens gyanánt lennének tekintendők oly esetekben, midőn a felekezetek iskoláikat kellő módon fentartani nem képesek vagy nem akarják, s ime a gyakorlatban a felekezeti iskolák, malum necessarium gyanánt tekintetvén, a községi iskolák minden irányban pártfogotatnak, és terjesztésük üdvösnek és szükségesnek hirdettetik.

A protestánsok e tekintetben is eszélyesebbek. Honunkban a felekezeti iskolákhoz a protestánsok ragászkodnak leginkább. — A protestáns Szászthonban a népiskolák felekezeti jellegűek, a porosz államokban szinte behozattak ugyan a felekezetenküli népiskolák — az azok feletti felügyeletről a papság szinte elmozditható — de csak katolikus községekben s csak is a katolikus lelkészek.

A polgári-házasság behozatala katolikus államokban, hol a házasság szentség gyanánt tekintetik — egyenesen szentségtörés s különben is a társadalom egyik legerősebb alapját, a családi élet szentségét és tekintélyét ingatja meg a nélkül, hogy erre legesekélyebb szükség forogna fenn, mert ha már a vegyes házasság megengedett s minden lelkésznek kötelességévé tétetik az ő felekezetükbeli házasulandót összeadni, ugyan mi célja tehát a polgári házasságnak? — Semmi egyéb, mint nyilvános elégtétel azok számára, kik a fennálló minden vallásfelekezet megtagadásával a népet botránykoztatják, mert ha már a katolikus pap áldása bántja ezen erős szellemeket — miként sértheti őket az, ha egybekelésükre nem a falu bírása, hanem valamely vallásfelekezet lelkésze mondja el az Ament, s az nem a polgári szerződések lajstromába, hanem ősei egyházának anyakönyvébe jegyeztetik be, a társadalmi rend és a házasság erkölcsi tekintélyének érdekében.!

Mi mindent tesz ily független ember csak is ildomoságból, saját izlése s meggyőződése ellen, a nélkül, hogy ez által emberi méltóságát legkevésbé is sértve érezné!

És mi az a „szabad egyház a szabad államban“? Semmi egyéb mint kiküszöbölt lealázott egyház a szabados és hatalmas államban, semmi egyéb mint szentesítettése azon tannak, miszerint az államnak az egyházra semmi szüksége nincs, hogy arra nézve a vallásos erkölcsiség terjedése vagy csökkenése egé-

szen közönyös — s hogy az államnak csak is világi rendeltetése és céljai levén — valjon annak tagjai hisznek-e tulvilági rendeltetésükben? ez hozzá nem tartozik. — Megengedi, hogy egyesek kötelesek az Isten parancsolatait teljesíteni, de az állam — ez már anyagi, vagy önkényesen definiált erkölcsi érdekeiben azokat nem csak mellőzheti, sőt egyenesen ellenök is rendelkezhetik. — A kik e tekintetben Észak-Amerika példájára hivatkoznak, azokat elég legyen itt csak arra figyelmeztetni, miszerint az egyház kiküszöbölése ott már most is szomorú gyümölcsöket terem — ott ugyan is a világszerte bevett néhány vallásfelekezet, tényleg már is számtalan sectákra oszlott — oly sectákra, melyek némelyike valóban nevetséges és botrányos tanokat és szertartásokat követ.

Hiában — az ember ösztönszerűleg keresi a vallást, vétessék el a revelatio horgonya — lazitassanak meg annak kötelékei: s kiki maga alakít magának és közönyösebb természetű legközelebbi társainak számára külön-külön vallást — oly tanokkal, oly szertartásokkal, melyekről az ember nem hinné, hogy miveltebb osztály által és követethetnek s melyek — badarságukban a hurikkal telt paradicsomot sokkal felül haladják.

S különben is Amerikában még nem jött meg a catastropha ideje, ott még mindenkinek más dolga s más gondja van, mint hogy a nép vallástalanságát, a társadalom felforgatására kívánná felhasználni. Ott még a ritka népesség szétszórva van s a kidolgozni képes, nem csak megélhet, de megis gazdagodhatik s az anyagi jólét minden fokát biztosabb és közelebbi uton s könnyebb szerrel is elérheti — de csak üllepedjék a rendkívüli sürgés forgás állandó társadalmi rendre — szaporodják és tömörüljön a proletariátus és szegénység — majd akkor válik el, mi fogja ennek aspiratioit a minden tekintetben, egyenlő emberi jogok érvényesítése után féken tartani. — Az önmaga által képzett, — és minden faluban más alaku secták hite bizonyosan nem!

Kitetszik ezekből, hogy azon harc, mely az Encyclo-

pedisták által a vallás, a kereszt és kereszténység ellen indított, korunkban is nagy mérvben folytatottatik s ehez a leghatalmasabb fegyverek, — mint a sajtó, a társulati szövetkezés s más efélék, melyeket közelebbről jelezni nem kívánok — felhasználtatnak — s miután alig képzelhető, hogy ezen intelligencia ne lássa azon örvényt, mely felé a vallás szentségének s összetartó erejének megingatása vezet — és miután ez időszerint ugyan ezen intelligencia csak nem mindenható: önkényt felmerül tehát a kérdés, vajlon őszinte-e annak eljárása és közreműködése a nagyszerű rombolásnál s vajlon nem számít-e arra, hogy a vizözön, nem nyomban, hanem csak saját szereplésének lejárta után fog bekövetkezni? — Hogy szóval ezen intelligencia, mely naponta ostromolja a keresztet, vajlon miért nem meri azt végre lerontani?

Valóban ösztönszerűleg felmerül a gondolkozó fejében a gyanu: hogy ezen intelligencia, mely a babonán kívül mindent tagad s még is türi, hogy a nép a tulvilággal ijesztessék — vagy is inkább annak azon komolyabb része, mely nem pusztán fanatismusból és vakon követi a szóvivők szédelgeséit — titkon maga is remeg ugyan ezen népnek mindent eltíró, nyers erejétől, — de csak a zavarban halászni s ebben nyert mammonát elérni ohajtván, ha a szabadsággi visszaélés neki gyümölcsözőtt, — nem sokat törődik vele, hogy a népre s az utódokra elvégre is csak a fék keresztje marad, mely az általános bomlás után okvetlen uralomra jut.

„Senatus haec intelligit, consul
videt — nos autem viri fortes
satisfacere reipublicae videmur,
si istius furorem ac tela vitemus.“

Sajtó bünei.

Azok után mik fentebb mondattak, e szakaszt rövidre foglalhatom.

A sajtó roppant hatalmát mindenki ismeri, csak az a kérdés tehát, mily irányban használtatik ezen korunkban csaknem korlátlan hatalom? Eredményez-e legalább is annyi jót mint rosszat? s ha valóban ront: képes-e az ejtett sebeket orvosolni?

Szóval feléri-e a haszon, melyet eredményez, a kárt melyet netalán okoz.

Tudom, minden nagyszerűt e világon e szempontból lehet csak megítélni, — tudom hogy a gőz, melynek erejével világrészek köttetnek össze, pusztít és rombol is néha; de ha a gőz több kárt okozna mint hasznot: — annak hasznátát közrebocsátani józanul nem lehetne, vagy legalább is mindent el kellene követni, hogy pusztításai korlátoztassanak.

Áll ez minden erő kifejtésre, tehát a sajtó alkalmazására nézve is — és e tekintetben a helyes ítélet és intézkedés ismét csak attól függ: vajjon elismerjük-e, hogy az emberiségnek az anyagi jóléten kívül más valami magaszosabb és drágább érdekei is vannak — s ha igen — sérti-e — veszélyezteti-e a mai sajtó ezen érdekeket — s képes-e ezen veszélyt hasonló irányu, hatásu és fontosságú működésével kellőleg ellensúlyozni?

Az első kérdés felett többé nem vitatkozom, a másikkra nézve határozottan állítom; miszerint a mai sajtó s főleg a napilapok a vallásos erkölcsiségen már is mély sebeket ejtettek — miszerint ezt s nevezetesen minden pozitív vallást, kiválólág pedig a katholicismust — még pedig nagy részben öntudatosan — naponként ostromolják s e sebeket orvosolni sem igyekeznek, de nem is képesek, hogy

tehát azok e féktelenség mellett határtalanul több kárt okoznak mint hasznot — még pedig egészen indokolatlanul, mert a mi jót eredményeznek, mind azt ebbeli kicsapongás nélkül is — még biztosabban előidézhetnék.

Én, még a negyvenes években, akkor midőn a sajtó, százados korlatai közt tengődött, ezeknek tágitásáért az akkori napilapok egyikében néhány cikket kockáztattam. — De ha azt hihetném, hogy ezzel a mai féktelenség előidézésének részesévé váltam: ezt magamnak megbocsátani soha sem tudnám, mert hitem szerint — habár minden szabad volna is a sajtónak — habár minden politikai, társadalmi vagy személyes viszony kérdés és vita tárgyává tétetik is — azt csak még sem kellene megengedni, hogy a mi absolut igazság és absolut jó, bár ki által is akár egyenesen, akár közvetve megtámadtassék, kérdés alá vétessék és kigunyoltassék — hogy tehát a vallás s nevezetesen a kereszténység ellenében a materialismus, a nihilismus terjesztessék s a vallásos — de még az ugynevezett közérkölciség is üldöztessék — vagy csak is bizonyos eszményi valóságosság, a cultura kelléke és vivmánya gyanánt hirdettessék.

És hát történik-e mindez korunkban? — Ki merné tagadni! Tudja ezt mindenki.

Eltételezve a materialismus vagy scepticus irányu számtalan könyvtől, fordítsunk csak egy kis figyelmet a napi sajtóra, — van-e komolyabb napilapjaink közt — kivéve a katolikus színezetű két három lapot — csak egy is, mely ez irányban számtalanul ne vétkezett volna? — Nem egyhangulag hirdeti-e mindannyi nyiltan vagy fátyolozva, hogy nevezetesen a catholicismus ellen folyó harc az állambiztonságára szükséges — és hogy a modern culturával csak is bizonyos eszményi vallásosság, bizonyos eszményi egyház egyeztethető öszve? Nem járul-e ezekkel mindegyik a revelationalis kereszténység — de sőt minden egyéb positiv vallás — s így szükségképen a vallásos érzület gyengítéséhez — s ha lehetne kiirtásához is?

Hát még a lapok alja!

Szolgáljak-e példákkal? Csak a bécsi élczlapokat tessék figyelemre méltatni naponkinti gunyaival a kereszténység s kiválolag a katholicismus s annak feje ellen.

Vagy jobbak e honi lapjaink?

Vegyük elő bár melyiket, s a botrány ily pregnans példányait azokban csakhamar feltaláljuk.

Egy politikai lapban például — mely különben jobb ügyre méltó erőkkal rendelkezik s politikai irányát tekintve a jobbak közé tartozik — Jókay egy regényének ismertetésére szánt cikkében szóról szóra ezek foglaltatnak :

„Der edle und moralische Gottesleugner — nimmt unser volles Interesse in Anspruch — wenn sich auch gegen die Bekehrung desselben mancherlei einwenden liesse, da es uns dünkt, dass bei ihm eine solche gar nicht nöthig sei.“

Vagy ha ez talán nem elegendé világos dicsőítése, vagy legalább is absolutiója az istentagadásnak — eszembe jut ime egy más cikk, melyben a Döllinger cultushirdetése alkalomával egy valaki ezen cultust is álszenteskedésnek nevezi mert még ez is, a katholicismussal káczérkodik: Félre ugymond az álarczal. Kimegy ma még gyönni, vagy misére, vagy processiora! — minek tehát ezen himezés hámozás a katholicismus körül!

De minek idézzek oly cikkeket, melyeket a lapokban kiki naponkint olvashat. — De azt állítják a korlátlan sajtó ügyvédei, hogy ez, az ejtett sebeket önmaga orvosolja.

Nagyszerü tévedés.

Megengedhető lenne ez még némileg a könyvek tekintetében, mert az ezekben közzé tett, minden merész vagy pikánt állítás rendszerint czáfolókra s vitatkozókra talál — ezek tehát rendszerént már csak kíváncsiságból is pro et contra olvastatnak — de áll-e ez a napilapokra nézve is? nincs-e minden lapnak külön publicuma? és hány azon szerencsés vagy szerencsétlen, ki az ellenpárti, vagy az ő nézeteivel nem egy irányu lapokat is olvasná!

Beszélhet a „Religio“ a „Magyar Állam“ vagy a „Katholik“ akármit — csaknem kizárólag papok olvassák, néhány

„rari nantes“ ultramontánokon kívül. Ki fogja tehát elosztlatni, ellensúlyozni azon mérget, mely a scepticus jellegű lapok olvasójának lelkében az anyag vagy ész istenítésének naponkénti variatiojával okvetlenül beojtatik és terjesztetik!

És valjon szükséges-e ezen szakadatlan harc a positiv valás ellen, a miveltég, az anyagi haladás érdekében? Koránsem — ezt már ugy hiszem, feutebb kimutattam, pedig annyira elterjedt már e harc, oly tért foglal el a legirányadóbb köreinkben is, hogy azzal már maga a kormány sem mer szembe szállni. Pedig ez szoros kötelessége lenne!

A mi sajtó törvényünk egyike a legszabadelvüebbeknek — s még e szerént is „ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből s a tisztességes erkölcsökből csufot üz“ szigoruan büntetendő — de sőt minden egyes személy is a rágalom ellen biztosítandó lenne! s érvenyesítették-e ez? Koránsem, legalább nem a kellő mértékben.

És e tekintetben az sem elegendő mentség, miszerént az esküdszékek hasonló vád alól a bünöst rendszerint felmentik, — sőt inkább éppen ezen, csak is erkölcsi sülyedésre mutató tüneménynek ujjabb indokul kellene szolgálni arra, hogy a baj, ha máskép nem lehet, törvényhozás utján mielőbb orvosoltassék.

Mielőbb — mert „sero medicina paratur, dum mala per longas invaluere moras.“

Ha valahol, áll ez az erkölcsi bajokra nézve, mert ezek nem átmeneti bajok, könnyü az erkölcsöket megrontani — de azoknak javítására évtizedek — sőt századok kívántatnak, könnyü a vizet leereszteni — de nehéz azt ismét medrébe vissza vezetni.

Nem szándékom a sajtó-viszonyokat részletesen tárgyalni — nem szólok itt annak egyéb büneiről — elég a leg-súlyosabbakat kijelölni.

Általános a panasz: hogy a nép domoralisálva van — hogy ma-holnap a munkáskezek hiányában leszünk s a fennmaradók is alig használhatók. — Ezt is nagy részben a sajtónak, a ponyva-irodalomnak lehet tulajdonítani és azon példáknak, melyekkel a munkásokat, ezen sajtóval saturált mivelt osztály oly bőven ellátja.

Hazánk legjobbjai még itt-ott kockáztatnak egy egy szerény figyelemzetést arra: hogy a vallásos erkölcsiség terjesztése legfőbb feladatunk. — Hivatkozom a képviselőház elnökének legutóbbi s legjelesebb beszédére. — De szomorú, hogy ezek is csak úgy kerülgetve s elmosódva fejtik ki gondolataikat, — pedig sokkal férfiasabban cselekednének: ha a bikát egyenesen szarvainál fognák! De hogy is lehet ezt várni, miután ime a közkedvességű elnök felett is éppen ezen nyilatkozata folytán már arról vitatkozott a sajtó: vajon ő is a clericál párthoz szegődött-e vagy sem?!

De hát hogy lehet mindezen fordítani.

A gyógyszererek részletezését azokra bizom, kik erre inkább hivatva vannak. A fő szerintem az: hogy „a társadalom támasza és talpköve,“ a vallásos erkölcsiség terjesztésék s minden támadás ellen biztosítottassék, s mivel katolikus vagyok és a katolicizmusból a társadalom legerősebb biztosítékát látom: kívánom, hogy a katolikusok közt elterjedt közönyösség megszűnjék — hogy ezek saját ügyöket lelkesen felkarolják.

Megvallom, soká tünődtem a felett, vajlon tanácsos-e specialis katolikus köröket alakítani? De végre azon meggyőződésre jutottam, hogy „servi inutiles“ vagyunk ugyan az Isten kezében — de saját kezeinket még sem szabad zsebre dugni, midőn az isten és emberiség ügye forog kérdésben, mert az Isten is inkább segít, ha magunk is a munkához fogunk, s tekintetben a clerus is többet tehetne!

Munkánk azonban szelid legyen s oda irányuljon főleg, hogy milliókra terjedő társainkban az érdekeltség ébresztésék saját vallásunk ügyében. — Ha ezt elérjük: mienk a győzelem — közös az áldásos eredmény.

De elég legyen ennyi. Már ezen is eléggé megbotránkozhatik a mivel a közönség azon része, mely e világból paradicsomot akar teremteni. — Tudom hogy röpiratom kigunyoltatik félredobatik s talán végleg s mindenhol elfelejtetik. Én részemről megmondtam mi szivemen feküdt — s „in magnis voluisse sat est“ S végre még az sem lehetetlen, hogy a kövecs — szigetté — a kis mustármag terebélyes fává válik.

PESTEN.

a „Hunyadi Mátyás“ intézetben
megrendelhetők:

„LEHEL KÜRTJE“

a magyarnép képes politikai heti lapja.

Fel- és lefelé teljesen önálló szókimondó katolikus közlöny. Hazai művészek által rajzolt eredeti képekkel. Olló nélkül, gondosan és változatosan szerkesztve. Idegen szónak s kifejezésnek nem szabad benne előfordulnia, úgy hogy azt egyszerű földműves is megérthesse.

A „Huszárvágások“ és a „Tárca“ mulattató rovatok.

E lap meg akarja és meg is fogja mutatni, mikép kell a sajtószabadság becses jogát a katolikusoknak is felhasználniok.

Előfizetési ára ápril—dec. 3 frt, félévre 2 frt, évnegyedre 1 frt o. é.

„NÉPISKOLA“

a katolikus tanügy egyetlen központi hetilapja.

Az ország főmélt. hgprimása, a pannonhalmi főapát s a bold. szathmári püspök, egyházmegyéik minden tankerülete számára érdemesnek tartották megrendelni.

Ajánljuk mindazoknak, kik nemcsak sohajban és ajkaiakon hordják azt, hogy *legyenek kath. iskoláink és keresztény népnevelésünk!*

Előfizetési díja egészévre 4 frt, félévre 2 frt.

„R A F A E L“.

Regény. Bolanden Konrádtól. A szerző engedélyével eszközölt kitérő magyar kiadás. Diszes kiállítás 470 lap. Füzve 1 frt 50 kr. Vásznonkötésben 1 frt 90 kr. Aranyvágással 2 frt 10 kr. — Azon családapáknak, kik nyugodt lélekkel ohajtanak nejeik és leányaik kezébe mulattató regényt adni, különösen ajánljuk.

„MINDSZENTI GEDEON UJABB KÖLTEMÉNYEI“.

Kiadta Lonkay Antal. Finom velin kiadás. Az elsőrendű kath. költő gyönyörű költeményeinek ezen szép és 23 ivre terjedő kötete karácsonyi, újévi, név- és születésnap ajándokul is igen alkalmas. Ára 2 frt.

„VAKOLÓ VAGY KERESZT“.

Népies elbeszélés. Irta Bolanden Konrád. A szerző és kiadója által engedélyezett magyar kiadás. Tartalma épen oly csattanós, mint a rövid egy hónap alatt elkelt „*Hadd lássuk őket!*“ című könyv, s iránya a szabadkőművesek teljes leálcázása. Megrendelhető példányonként 30 kr-ért. Minden 5 példányra 1 tiszteletpéldány adatik. Mind a két művelt világrészben rohamosan elterjedt e könyvecske. Minden művelt nyelvre lefordított. Vajha nálunk is minden olvasni tudó kezeibe eljusson!

„RÓMA ÉS A KERESZTÉNY VILAG“.

Irta Munkay János. Kiadta Lonkay Antal. Ára 1 frt 30 kr.

„ÁJTATOSSÁGI KALAUZ“.

Imakönyv. 22 iv. Irta Házy Alajos túskevári plébános. A magyar nép breviariumának beillő, egyházhatóságilag ajánlott kimerítő ima- és énekkönyv. Ára kötve 1 frt 40 kr.

„TÜKÖR-DARAB“.

azon kedves ellenfeleinknek, kik mindig saját következetlenségökben botorkálnak. Irta Devics József. Kiadta Lonkay Antal „Hunyadi Mátyás“ irodalmi intézete. Csinosan füzve 120 lap; ára 40 kr. Minden 8 példányra 1 tiszteletpéldány.

88

686

T E R V,

KASSA SZAB. KIR. VÁROSA KÖZ-, TANÁCSI és GAZDASÁGI ÜLÉSEK
TARTÁSA, S ANNAK TULAJDONÁHOZ TARTOZÓ URADALOM és
ERDŐSÉGEK CÉLSZERŰ KEZELÉSE, ABBAN VALÓ JÓ REND BEHO-
ZÁSA; ELEMI ISKOLÁKRA VALÓ FELÜGYELÉSE, A HAGYATÉK
ÖSSZEIRÁSA, AZ ÁRVÁK PÉNZKEZELÉSE és A POLGÁRSÁGON VALÓ
FELSEGÉLÉSE IRÁNT MEGIRVA

és

MÉLTÓSÁGOS GRÓF ZICHY REZSŐ,

KASSA, EPERJES, BARTFA és K.-SZEBEN SZABAD KIRÁLYI VÁROSOK FŐISPÁNJÁNAK

AJÁNLVÁ

ONCZAY EDE,

KÖZ- és VÁLTÓÜGYVÉD, KASSAI LAKOS és POLGÁR ÁLTAL.

7.

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref. főiskola betűivel.

1872.

LISTA 00735119